

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *P. J. Ođaviku*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Ђулбегова Зејна

— Свет. Ђоровић —

Павлу Поповићу

Заслоњена кудравим затиљком на обијељени, влажни зид, који је још мирисао на свјежи, недавно загашени креч, лијена Зејна Ђулбегова сједила је на своме ускоме и тијесноме пенџерчићу. Разгравивши свилену кошуљу на прсима и ослободивши набрекле, једре дојке које су, испод златом везених пешева, извиривале као грличићи из гнијезда, пустила је да их залијевају широки, топли млазеви плаве мјесечине, која се пробијала кроз густе мушебаке и челичне демире, и да их ипакљи, као уздах лаган, мирисан вјетар, што се прокрадао одоздо из баште и играо се њезиним плавим витцима, које су јој се повијале изнад чела попут провидна дима, мрсећи их и мијешајући са струцима младога ђеслићена, засађена испред мушебака. По вјечно бледуњавом лицу Зејнину разливала се танка, мрежаста румен; влажне, плаве очи свијетлиле су се, сијевале и брзо предјетале с предмета на предмет; полупрастворене усне подрхтавале су; а танки прсти грчевито су трзали и чупкали полусвјетлу ружу, која јој малоприје паде са прстију. По покретима њезиним, по убрзаном дисању и плашљивом трзању при најмањем шушњу, лако се

могло познати, како је бујна младост, у напону, разавире и како јој у прсима кипи и врије. Што је више вјетар миловао и окађивао је мирисом ђеслићена, прсти су јој све то грчевитије чупкали ружу и јака, потајна ватра обузимала јој све то јаче читаву снагу и све обло, пуначко тијело. Готово би да искида и збаци све хаљине са себе, да изломи и демире и мушебаке и да се, гризући и уједајући саму себе, слободно окуна у мјесечини... И док се у кући све смињавало, она је постајала немирница... Ништа се више ни чуло није, осим тапкања гојазног мачка по старој таваници, са које је лагано, као прашина, надала првоточина, Ђулбегова хркања из друге собе, и тихог цијукања читаве једне мишје породице, однекле из буцака. Два пута долијетао је слипимини и, ударивши се о демире, враћао се натраг, а она се стресала, скакала и, као постићена, оцет сједала на старо мјесто, прислањајући чело уза зид да јој се расхлади.

Изгледа као да нешто шушну у башти и једна овља наранџа удари у мушебаке. Зејна се трже, изви се као поплашена птица, и поче ослухивати. И друга наранџа удари у мушебаке и струк ђеслићена, погођен њоме, пре-ломи се и паде пред демире.

Лаган осмијех заигра Зејни на лицу. Бржебоље са-стави кошуљу на прсима, сачучи јечерму и забаци косу, која јој се повијала изнад чела. Огрнувши се танким ча-шафом мјесто фереџе, полако и опрезно, као мачка, поче се низ басамаке спуштати.

— Ето је! — као да прошапта неко, кад се по-молила на баштенском каицику. — Она је!

Она се још јаче умота у онај чашаф и стаде близу каицика. Махну руком према ономе мјесту одакле се чуо шапат.

— Чекаш ли нас? — запиташе два-три гласа и, у пети мах, читава киша цвијећа осу се на њу. Руже, карамфили и шебоји разасуше се по чашафу, а један кат-мер задржа јој се у коси и паде готово по очима.

— Чекала сам одавно, — одговори она тихо, не мичући се, као да се бојала да не стресе са себе оно цвијеће. — Ви сте вечерас закаснили.

— Бојали смо се Ђулбега, — дочека једно момче јаче. — Он је плах и у њега нема шале, па смо чекали да заспе.

— Засп'о је он давно — одговори Зејна, — и ја сам сидила сама. — Затим, као да се нечег сјети, брже дохвати онај катмир и издиже га изнад главе. — Ко ме сам најдража? — викну готово гласно. — Ко ће дати више за њ?

— Био је у твојој коси... Ја дајем десет дуката! узвикну оно момче.

— Јеџина сам, Омере, — одговори Зејна брзо. — Даје ли ико више?

— Ја дајем двадесет! — повика други.

— Ни то није пуно, Мујо! — опет ће она. — Колико ти дајеш, Хасане?

— Ја педесет! — Педесет ћу дати, макар прод'о бабовину.

Она се засмија, па омириса цвијет и пољуби га.

— Не дам га за паре, — викну, машући њима испред очију — Ја ћу га бацити, па који га уграби његов је.

И, заигравши се цвијетом, баци га далеко од себе.

— Трчи!.. Ко је бржи!

Сва три момка потрчаше мјесту, гдје је цвијет пао, и, гурајући се и туркајући, попадаше око њега. Сваки се старао да га што прије дочепа. Хасан и Мујо стук-нуше се главама и застењаше обојица, а Омер, који је и по трећи пут поспричуо, дохвати цвијет и подиже га.

— Мој је! — побједоносно узвикну. — Ево га!

Па га показа свима, пољуби га и задјену за појас. Хасан и Мујо, чешкајући се и попријекно гледајући један другога, опет се приближише Зејни и опколише је.

— Хајде, баци још један цвит! — замоли Хасан.

— Само је један био у мојој коси и само сам њега пољубила, — одговори Зејна. — А други вам и не треба.

Хасан не одговори, а ућута и Зејна. Луцкајући на-пучицом о један камичак, гледала је неко вријеме како се мрки леандери повијају и чешу о стари, искривљени

зид и како, попут ситних варица, пролијећу свијетљаци испод њих и губе се у жбуњу ружа, јоргована и мокрој, свиленој трави.

— А је ли данас иједан мислио на ме? — изне-нада запита она, брзо се окренувши на пети. — Који је мислио?

— Ја, — живо дочека Хасан.

— И ја, и ја, — повикаше и Мујо и Омер.

— А може ли вам се вировати?

— Да нисмо мислили, не би бирали цвића, да те њиме заспемо, — упаде Омер.

Хасан се саже и подиже једну ружу, што је пала са чашафа, па се закити њоме.

— А ти?... Јеси ли мислила на кога? — запита тихо.

— Ја? — одговори она извијајући се. — Ја не мислим ни на кога. Читав сам дан била на љубајци, са јараницама, па смо и играле, пивале... Ах, што смо те-фееричиле!

— Ти вазда тефееричиш, — уплете се Мујо.

— Ја хоћу да ми читав живот буде тефеерич, — осцијече она живо. — Не могу ја без тога... Крв ми така, па нећу ништа друго него весеља, смиха, друштва... хоћу младости да се намладујем и све да чиним што младос' иште, све... — Па се и опет окрену на пети и хитно се заклони за канат од каицика. — А какви сте ми и ви момци! — викну некако подруљиво. — Мртви сте, потуљени, жалосни!... Не знате ни да говорите... Дошли да вас ја разговарам!...

И брзо се измаче, измахну канатом, те затвори каицик.

— Зејно, Зејно, шта радиш? — викну Хасан уда-рајући у канат. — Зар нас гониш?

— Не трибате ми! — окреса она жешће. — Тра-жићу ја неселије момке, који горе кад говоре, а прже кад се примакну... Ви сте слабији.

— Зејно!

— Вечерас ме не зовите! — одговори. — Ако се мало загријете, а ви дођите сјутра... Ако останете таки, немојте ми долазити...

И, не сачекавши одговора, остуни од каната, и опет, полако и опрезно, пође уза степенце...

II.

Хасан, Омер и Мујо били су давнашњи јарани и на далеко чувени као кршни и наочити момци. Ни једноме од њих није се било навршило пуних двадесет година, кад су се први пут удружили и почели се кретати кроз махале да апикују са девојкама. Свакога петка, иза њин-дије, састајали су се у Омеровој банти и одатле пола-зили, богато одјевени и окићени цвијећем, носећи шаргије под пазухом. Зауостављали су се готово пред сваком кућом, гдје су знали да има дјевојка. Пјесмом или ударањем длана о длан мамили су је на пендере, на врата или на каицике; шалили се и ћетали са сваком. Ишли су го-тово од врата до врата и за један дан обишли би по петнајест дјевојака.

HEINE

BORGOTTI

Зејну су познали тек прије неколико мјесеци. Познао је, сасвим случајно, први Омер. Ишао послом испред Ђулбегових врата и не сањајући да и у тој кући има дјевојка која је стасала за удају. У пролазу удари га неко ружом у леђа и, прије него што се могао окренути, друга ружа ошину га по образу. Кад је погледао на врата, није могао оназити никога, јер су била готово затворена. Видио је само иза каната један крај свилених димија, нешто слично прамену магле, и чуо грохотан смијех. И он се морао осмијехнути и пошао је даље.

Другога дана све је испричао јаранима и замолио их да оду тој „Ђулбеговој љепотици“. На врата, додуше, нијесу смјели поћи, јер су се бојали Ђулбега, кога су сматрали као напрасита и опасна човјека, али су се зговорили, да окрену преко баште и да је измаме на баштенски капицик... Хасан је знао најбоље тамбурати и он је морао на шаргију намамити.

Кад су је први пут угледали, није им се учинила толико лијепом. Видјели су виђенијих, стаситијих, једријих дјевојака и она им је, некако, изгледала као дијете, право беговско дијете: малена, бледолика, без капи крви у образима, без бујних прсију и облих, дебелих мишица. Једино очи, плаве, влажне очи што су јој се свијетлиле и сијевале више него у других и што је била живља, вижљаста, веселија од других. Друге се нијесу знале онако шалити као она; биле су ћутљиве, хладне, сувише стидљиве... И остали су с њоме пуна два сахата, а да ни сами нијесу знали како им је брже вријеме прошло.

Кашње су јој долазили свакога петка. Код других дјевојака остајали су мање; код ње су остајали по неколико сахата. Затим сасвим оставише неке дјевојке, само да код ње могу дуже остати. Најпошље оставише све и долажаху само њојзи. Долажаху петком, на суботом, на сриједом, док не окренуше да долазе сваки дан, касно, по ноћи, кад јој сви у кући поспу. Сад је више нијесу мамиле ни тамбуром, ни пјесмама; доста је било да ударе наранчом у мушебакe и она се јављала.

А што су чешће долазили Зејни, што су се боље познавали с њоме, јарани као да почеше зазирати један од другога, побојавати се. У чаршији, гдје су им дућани били у једноме низу, непрестано су пазили: шта који ради, гдје иде, с ким говори? У вече је чувао један другога, да му не измакне из очију, бојећи се, да не би сам отишао Зејни. Мање су и говорили међу собом, а ако су говорили, старали су се, да им њезино име не пређе преко уста. Један другоме хвалио је друге дјевојке, али ње није спомињао. У вече, ипак, ишли су само њојзи и сваки се старао да јој се што више свиди, да је што љепшим цвијећем засне.

Зејна је, опет, сву тројицу примала једнако. Док је једне вечери више говорила са једним, друге вечери непрестано се шалила с другим. Ако је била расположенија, свакога је китила цвијећем; ако је била љутита, сву тројицу је грдила. Као да је знала да се они, због тога, све више љуте један на другога, и као да их је хтјела

завалити, раздвојити их. Ако је оназила, да који не зна сакрити љутњу, смијала му се у лице и изазивала друге да му се смију; ради тога сви су се морали устезати и силом савлађивати љутњу у себи.

А ни један јој није рекао да је воли, нити је и једноме рекла да га воли.

III.

Зејна се пробудила доцкан, након сванућа. Није хтјела устајати ни умивати се, него је једнако лешкарила и ваљункала се на свом топлом, меком душеку, слушајући како ластавица, љуљушкајући се на јорговановој грани, цвркуће под прозором. Тек покаткада подигла би се мало и сјела у душеку, са необичним задовољством растављајући пешеве од кошуље и гледајући мали, румен као зрно од мернана, младеж на средини прсију, између дојки. Загледала је и танке, готово провидне мишице — ширећи руке као да грли кога — па онда хитно притрча пенцери, отргну струк ђеслићена и, заваљујући се поново на душек, везида га зубима, рачуна и разбаца око себе.

— Дјевојка сам и опет момци не ће да ми долазе! рече готово љутито и као кроз плач. — Долазе ми тројица, па и они мртви, слаби и не знају да говоре... А ја би да долази стотина... па да ми говоре пуно... само о севдаху...

Па, разбацавши расплетену косу по јастуку, око главе, уздахну:

— Ах... да ми је да се удам!

Ластавица је под пенцериом још увијек цвркулала; два лентира, љубећи се, заигравали су се уз мушебакe изнад ђеслићена; мирис мокре, орошене траве испуњавао је собу, опијао је и као нагонно да више уздише... Она би дуго лешкарила, нити би јој и на памет падало да још устаје, да се, изненада, на вратима не појави слушкиња јој, Хана циганка, и не проговоривши ни ријечи — уђе у собу. Циганка, мршава и слаба дјевојка, од које је силно заударало зејтином, којим је мазала густу, црну, по средини на двоје раздијељену косу, приступи Хани и узе је за руку.

— Облачи се! — рече јој тихо.

— Ићи! — окоси се Зејна и одгурну је. — Шта ћеш ми сад? Зар не видиш да све пива, све мирише око мене, а ти...

— Облачи се! — понови Хана не слушајући је. — Давно се свануло... Бабо ти је и у чаршију отиш'о...

— Остави ме! — готово цикну Зејна. — Кад ме бабо не зове, нек ме нико не дира...

— Облачи се! — дочека Хана и по трећи пут, још упорније. — Момче једно врза се око башче има читав сахат.

Зејна бржебоље скочи и исправи се.

— Које момче? — запита живо. — Знаш ли га?

— Видићеш, — одговори Хана лукаво.

— Је ли лип?

— Видићеш.

— Је ли бег, је ли ага, ко је?

— Видићеш...

Зејна се љутито осврну и хтједе је ударити, али се Хана вјешто уклони и брже шмигну кроз врата. Она се брзо поче облачити. И јечерму и димије и све као да хтједе уједанпут навући на се. А, као за инад, зашћвале су јој споне за плетенице и није их могла лако отплести... Једва се уредивши, хитно узне чашаф, огрну се њиме и потрча низа степенице.

— Ди је? — зашћа Хану, која је стајала близу кашћника. — Ди је он?

— Видићеш, — одговори Хана као и прије и опет се брзо уклони испред ње.

Зејна отвори кашћник и уљезе у башћу. Руже, што су јој поћас попадале са чашафа, ваљале су се по тлима, укаљане и полусвеле, и она их је немилосно газила, не загледајући их. Брзо је газила и по трави, не марећи што су јој се квасиле пануче и чаране и што су је јоргованске гране шибале по лицу.

— Па ди је он? — зашћа, огледајући се на све стране. — Ди је?... И ко је то?

Неколико пута поће уз башћу и низ башћу, завирујући чак и под жбунове, као да се ту сакрио. Најпошће се окрену и хтједе се вратити. А тада јој, иза лећа, шумну нешто и крупна наранча паде јој пред ноге. Она се трже, погледа, и иза плота, украј леандерова дрвета, онази Хасана.

— Аах, ти си? — отегну напћивши усне, разочарана. Надала се да ће угледати каква нова, још љепша, непозната момка, па се преварила. — Шта ћеш? — зашћа га.

— Ех, шта ћу? — одговори Хасан осмјејујући се. — Зар ти није драго, што си ме видила?

— Па... често се виђамо, — хладно одговори она.

— Ама никад нисмо били сами, — дочека Хасан јаче. — Вазда су јарани са мном, а ни пред јаранима не сми се свашћо говорити... И данас сам се једва украо... Поручио сам им да сам болестан (нисам ни у дућан ишао) и ево дош'о теби...

Зејна се ухвати за стабло леандерова и поче трести њиме, те се читава киша, са мокрога лишћа, осу на њу.

— Па шта ћеш сам? — зашћа.

— Ја... Знаш ли шта ћу? — поче муцати Хасан, играјући се сахатним ланцем. — Ја ћу да ти мени кажеш: кога од нас тројице највише бегенишеш?

— Шћо ће ти то? — зашћа Зејна зачућено. — Шћо ће?

Хасан, као да се мало осоколи, прислони се уз плот и погледа је право у очи.

— Триба ми, — рече, — триба ми, јер... јер си ми драга више него њима... јер умрих за тобом... јер ми нуче срце од севдаха... Не знаш ти какве ја муке мучим долазећи с њима и гледајући како са свакии једнако говориш... Не знаш ти...

— А? — само што отегну Зејна, а у прсима као да јој се пробуди нешто и силно поче играти.

— Не знаш ти како је мени било, — узвикну Хасан, ударајући се у прса, — кад је Омер уграбио твој катмер!... Не знаш ти, а ја знам, јер мене пече... ево овди ме пече... и гори и боли и пуца...

Да је и неко други тако говорио, Зејна би га, у

А. Муха

Љиљан

овај час, прогласила најљепшим момком. Хасан јој је сад изгледао мимо све остале и ријечи његове звониле су јој ушима као најљепша пјесма. Нити је знала одговорити, нити се мицала... Само је слушала, управо гутала сваку ријеч, оборених, полусклопљених очију, а свилена кошуља, на лијевој страни прију, лагано је одскакивала и таласала се као она висока трава испод пенћера.

— Ја у дану мира немам, ја у ноћи сна немам, — настављао је Хасан жешће, још више осокољен њезином забуном. — Мис'о ми лети око тебе к'о чела око цвита и ја ништа не желим, већ само тебе, само тебе... Убиј ме... ово ти ножа на убиј... халал ти моја крв... само ми немој рећи да ти нисам драг...

— Ја то нисам ни рекла, — дочека Зејна брзо, а глас јој дрхташе баш као у ластавице. — Нисам никад рекла, — нагласи јаче.

— И хоћеш ме? — запита он ватреније.

— Хоћу — одговори она без размишљања.

Хасан прихвати за плот и поче трести њиме, као да ће га из темеља разрушити.

— Дај ми барем руку, кад ти не могу ближе, — викну пошто се увјери да му је сав напор узалудан. — Руку ми дај, да је само стиснем.

Зејна му пружи руку, коју он стисне објема.

— И немој се више јављат', кад те *они* зовну, — рече јој. — Немој излазит'... Ја вечерас нећу с њима, јер сам каз'о за болес', ама ћу доћи шјутра... Немој с њима! — Нећу.

Хасан јој стеже руку још јаче и пољуби је.

— Фала ти, — рече полазећи. — Фала ти велика!

Она остаде и дуго гледаше за њим. Први он споменуо јој је о севдаху, он је и освојио. И кад је замакао у криве сокаке и изгубио се, она је једнако стајала и једнако мислила на њега. Као да се надала, да ће се поново вратити и још дуго... дуго говорити јој онако лијено о својим севдалинским патњама...

IV.

Узалуд су Омер и Мујо долазили по ноћи и бацали паранце, Зејна им се није јављала. Она је, сакривена, погурена стајала крај пенцера, вирила кроз мушебаке, видјела их обојицу и није хтјела сићи. Два пута само, као по неком нагону, скакала је и прихваћала за чашао, желећи, ако ништа друго, а оно да им каже, да јој не долазе више. И није могла. Жао јој их било, жао да их тако одбије. А друкчије није смјела слагити, јер би погазила ријеч задану Хасану. Дуго, дуго гледала их је како се мотљају по башти, како нестриљиво кидају мрко лишће леандерово и бацају га око себе, како се сашаптавају, а дугачке им сјенке као да пужу по трави и љубе се. Кад су, након дужег времена, оборених глава, кренули из баште и почели прескакати плот који је крцкао, њој као да нешто задрхта под грлом. Зажали за њима и хтједо да затресе мушебацама, да их зовне. На очи јој навријеше сузе. Као да је знала, да је остављају и да јој више неће доћи... „Али ће доћи Хасан“ као да јој шапну неко. И она одступи од мушебака, спусти се на душек и, налактивши се на мали, златом везени јастук, замисли се... Мислила је о Хасану... Као да је хтјела у намети поновити све ријечи, што их је јутрос изговорио. И као да и сада слушаше меки му, пријатни глас који

је усављиваше као што дијете усављује мајчина цјесма, а нешто мекано, лагано, попут малог наука, као да јој је пузало и шкакљило је по пренма.

— Како ли је лип Хасан! — прошанта као кроз сан, полугласно, грлећи јастук и уједајући га. — Лип, лип, лип к'о нико!..

Другога дана дошао је он и још дуже разговарао с њом. Питао је и о јаранима: јесу ли долазили и је ли им се јављала? Кад му је казала да није, обрадовао се и ако је изгледало, да јој потпуно не вјерује. Бојао их се обојице, нарочито Омера; бојао се, да му је не преотму.

Након неколико дана запреси Зејну у Ђулбега. Није се усудио да сам пође, него је послао рођака Махмутагу и са страхом очекивао одговор. Но стари Ђулбег није био тако страхан како га је он замишљао. Наравно, Махмутагу није примио раширених руку, али није био ни осоран као обично.

— Ти знаш да је у мене само једно дите, само Зејна, — рекао је, пажљиво га саслушавши. — А ја је не могу тако дати, док се не промислим и док њу не запитам... Она ми је све на свиту и кога она бегенише, тога ћу бегенисат' и ја.

У вече, чим је дошао кући, послао је Хану, да Зејну зовне. Завалењ међу дугачке јастуке, са натуреним турбаном на челу и пријевом од наргиле у руци, повосит, озбиљан и миран, сједио је на својој шилти као какав Султан. Гладећи густу, сиједу браду, која му је покривала и половину појаса, очекивао је Зејну, а кад се она појавила на вратима и приступила му руци, само је лако помиловао по лицу и пољубио у чело.

— Зејно, питаћу те нешто, — рече меко, отседући и наглашавајући сваку ријеч. — Знаш... ти више ниси дите, ти си дивојка, па...

Зејна обори очи и поче се играти крајем од бошче.

— Дивојка си, па немој се чудит' ако те запитам: знаш ли Хасана Рахића!

— Знам, бабо, — одговори Зејна шапнатом, румењећи и стидљиво окрећући главу у страну.

— Какав ти се чини?

Зејна пусти бошчу и поче ломити прсте, испод ока погледајући на врата, као да се спрема да чим прије побјегне из собе.

— Он те проси, — настави Ђулбег мирно. — А мени се не чини отпадно момче и ја бих те дао, ако ти... Ама ако га ти нећеш, ја не дам! — окјече брзо.

Зејна се прену, подиже главу, па раширивши обје руке обави их оцу око врата, а лијено лице сакри му у браду.

— Ако нећеш, ја не дам! — окреса бег, лагано је отурајући. — Ти не треба да плачеш... Ти само реци...

— Хоћу, бабо, — одговори Зејна стежући га још јаче. — Ја хоћу!...

Ђулбег јој узне главу међу руке и погледа је.

— Е, кад га хоћеш, брже ће вам бит' свадба, — знаш ли ти је очева кућа. Ако се тамо не намириш, моја рече. — Он је поштен и, чини ми се, да ће ти код су ти врата вазда отворена... Оцу нећеш бити тешка... њега бити липо... Само га добро назви и све му угађај Па лијено подиже руку и показа Зејни врата, к'о своје домаћину и немој ми одрнит' образа у туђој — А ја остах самац ко сухо дрво, — дубоко уз кући... Ти буди добра њему, а ако он теби не буде, онда дахну пошто је изашла из себе.

(свршише се)

С а д

Волесмо се, драга, непојамним жаром
Безброј светлих дана и раскошних ноћи,
И сваког је часа ишло све по старом:
Нашој вечној чежњи не слабише моћи.

И у јунске дане, испод сјајног неба, —
Крај реке у сенци топола и ива. —
Ја сам ти се клео, већ како то треба,
Да ми душа вазда све о теби снови.

Младост нам је прошла у сновима тако, —
И не осетисмо како се полако
Приближио живот с невољом и јавом.

И снови и младост одбегли нас сада;
На чела нам сумор, црна брига пада,
И срца се хладе испуњена стравом.

Београд 1905.

Милутин Јовановић

Мајмужска рука

новела

— W. W. Jacobs —

апољу је ноћ влажна и хладна, али у малом салолу *Лабурнам-виле* завесе су навучене и ватра весело пуцкара. Отац и син играју шаха. Отац је несмотрено стављао свога краља у положаје тако опасне, да су изазивали примедбе од стране старе госпође беле косе, која је седела поред ватре с плетивом у руци.

— Чујете ли како дува ветар? рече Г. Вајт који је, опазивши и сувише касно једну судбоносну погрешку, гледао да завара сина да је и он не примети.

— Чујем, одговори син, не скидајући очију са појединих фигура... Шах!

— Не верујем да ће доћи вечерас, настави отац, држећи руку изнад шаха.

— Мат! одговори син.

— Тако је то кад човек станује тако далеко! потужи се Г. Вајт са жестином колико наглom толико и неочекиваном. Од свих најкаљавијих и најзабаченијих места ово је зацело најгоре. Друм личи на бару, а пут на поток. Да ми је знати шта мисле ти људи. Зато што су

овде свега две насељене куће, они ваљда сматрају да није вредно водити рачуна о нашој удобности.

— Немој се љутити, рече му жена нежно; другу ћеш партију ти добити.

Г. Вајт живо диже главу довољно живо да уочи погледе које су измењали мати и син. Речи му умукосе на уснама и он прикри у своју ретку проседу браду на-костан покрет лица.

— Ево га, рече Херберт Вајт, кад је чуо шкрипу баштениских врата и тешке кораке који се беху ушутили уласку у кућу.

Чича брзо устаде и изиђе у ходник, где чуше како је госту проговорио неколико утешних речи.

Гост се ражали на своју судбину, тако да му Г-ђа Вајт рече: „Доста! доста!“ и мало се закашља кад јој муж уђе у собу с једним пуним човеком црвена лица и великих очију.

— Подофицир Морис, рече Вајт представљајући га.

Подофицир се рукова са свима и седе поред камина на столицу коју су му показали, чекајући стрпљиво док

је домаћин извадио из ормана ракију и чаше и метнуо на ватру мали бакарни суд да узаври вода.

После треће чаше, очи подофицирове биле су светлије; он поче разговарати. Уски породични круг гледао је већ са већом радозналешћу овог госта из далеких земаља, који се копечки у својој насловачи, причајући дивље призоре и неисказана јунаштва.

— Има од тада двадесет и једна година, рече Г. Вајт, давајући главом знак својој жени и своме сину. Морис је био дечко, кад је отишао из радње. Погледајте га сад!

— Не бих рекла да се много намучио, одговори учтиво г-ђа Вајт.

— И ја сам хтео њи у Индију, настави муж... тек да видим како је тамо...

— Боље сте учинили што сте остали где сте, напомену подофицир вртећи главом.

Он спусти празну чашу на сто, поново уздахну и опет заврте главом.

— Волео бих да видим те старе храмове, те факире и те цонглере, додаде Вајт. Збиља, Морисе, шта сте оно почели пре неки дан да ми причате о некој мајмунској руци.

— Ништа, одговори живо војник. У сваком случају, ништа особито занимљиво.

— О мајмунској руци? упита радознала г-ђа Вајт.

— Да... Ви бисте то назвали можда врачаријом, објасни подофицир равнодушно.

Слушаоци се жудно пригнуше к њему. Гост расејано принесе устима своју празну чашу и поново седе. Домаћин му је напуни.

— Да је видите, рече подофицир нипајући се по ценовима: рекли бисте да је обична рука, осушена као рука какве мумије.

Он извади из цепа један предмет који љубазно показа. Г-ђа Вајт трже се с гнушањем, али њен син узе га и стаде радознало разматрати.

— А какве особине има ова рука? упита г-ђа Вајт коме је син беше пружио.

Он је такође пажљиво разгледа; затим је спусти на сто.

Необична натприродна моћ. Три жеље остварене

— Један стари факир, човек врло побожан, дао је овој руци чаробну моћ, рече подофицир. Он је хтео доказати да судбина управља човечјим животом, и да је они који хоће да је измене кушају увек на своју штету. По тој чаробној моћи, три разне личности могу учинити да им се остваре по три жеље.

Морисове речи биле су од толиког утиска, да су његови слушаоци осетили узбуђење које њихов смех није могао да прикрије.

— Па добро, рече лукаво Хербер Вајт: што нисте казали те три жеље?

Војник га погледа с изразом који искусни људи узимају кад имају пред собом уображену младеж.

— Казао сам их, рече он благо.

И његово бакарно лице страховито пребледе.

— И биле су испуњене? упита г-ђа Вајт.

— Јесу, одговори подофицир чији зуби зацвекоташе на ивици чаше.

— Је ли ко други огледао моћ те амајлије? опет упита стара госпођа.

— Јесте... први пут је један човек остварио три своје жеље. Ја не знам какве су биле прве две, али је трећа призивала смрт. Ето зашто сам ја добио ову руку.

Израз Морисова лица био је тако озбиљан, да је у друштву овладао нека мучна тишина.

— Пошто су Ваше три жеље остварене, ова Вам рука није више ни за шта, рече напоследку Вајт. Што је чувате?

Војник заврте главом.

— Тек онако, рече он лагано. Једно време хтео сам је продати, али сумњам да бих се могао на то решити. У осталом, нико и неће да је купи. Моју причу сматрају за бајку, а личности које се чине да јој верују, желе да огледају моћ ове руке пре но што је плате.

— Кад би сте могли имати још три жеље остварене, рече старац и намигну: да ли бисте подлегли искушењу?

— Не знам, одговори војник... Не знам.

Морис узе руку и, љуљајући је између палца и кажипута, баци је наједанпут у ватру. Вајт дрекну, саже се и избаци је из ватре.

— Боље је оставите да сагори, рече свечано војник.

— Ако вам више не треба, Морисе, дајте је мени, рече Г. Вајт.

— Не, одговори му зловољно пријатељ... Ја сам је бацио у ватру. Ако је задржите себи, немојте мене кривити за оно што ће се догодити. Али слушајте! радите као човек паметан: баците је у ватру.

Вајт одби једним покретом главе и узе поново разгледати своје ново добро.

— Како се ради с њом? упита.

— Узмите је у десну руку, објасни подофицир: и изразите гласно своју жељу... Али ја сам Вам предочио последице.

— Рекао би човек да слуша какву причу из *Хиљаду и једне ноћи*, рече Г-ђа Вајт која устаде да се побрине за вечеру. Како би било, додаде она обраћајући се своме мужу: да нишеш за мене четири пара руку?

Вајт извади из цепа амајлију и сви троје пренуше у смех. Подофицир му, са страхом који му се видео на лицу, задржа руку.

— Ако кажете какву жељу, рече он оштро: нека бар буде паметна.

Г. Вајт спусти мајмунску руку у џеп и, размештајући столице, одведе пријатеља столу.

За време вечере, на руку се готово и заборавило; по вечери Вајтови саслушаше другу причу о доживљајима Морисовим у Индији.

— Ако прича о мајмуноској руци не буде истинитија од приче коју смо мало пре чули, рече Херберт по одласку њихова госта: овај нам предмет неће бити од велике користи.

— Јеси ли му дао шта за њу? упита Г-ђа Вајт мужа гледајући га право у очи.

— Готово ништа, одговори овај и лака румен обли му образе. Није хтео ништа да прими, али сам га натерао... Он је поново наваљивао да бацам руку.

— Могу мислити, рече Херберт с притворним гнушањем. Сад смо на прагу богатства, славе и среће. Пре свега, оче, пожели да будеш цар: тако те неће више грдити.

Херберт је већ трчао око стола, јер га је јурила Г-ђа Вајт која се, оклеветана, беше наоружала једном навлаком са столице.

Г. Вајт узе мајмуноску руку и стаде је разгледати неодлучно.

— Заиста, рече лагано, не знам шта да пожелим. Чини ми се да имам све што ми треба.

— Кад би исплатио сасвим кућу, зар не би био потпуно срећан? упита Херберт метнувши руку на раме своје оцу. Пожели две стотине ливара... толико ти треба.

Смејући се плашљиво својој лаковерности, отац диже амајлију, а његов син, свечана лица, седе за клавир и одсвира неколико акорада у басу.

— Желим да имам две стотине ливара, изговори врло јасно чича-Вајт.

Јако брујање пропрати ове речи; али један крик старчев прекиде брујање. Жена и син притрчаше му.

— Покренула се! узвикну он гледајући с гнушањем на предмет који је лежао на поду. Док сам изговарао своју жељу, она се као змија вила у мојој руци.

— Не видим новац, рече Херберт дижући амајлију коју метну на сто; и заклео бих се да га нећемо никад ни видети.

— Ти си то, старче, уобразио, додаде Г-ђа Вајт гледајући у мужа неспокојно.

Овај одмахну главом.

— У осталом, свеједно!... Није ми ништа, тек није ми било пријатно.

Цела породица седе поред ватре, а отац и син попушише луле. На пољу је дувао необично јак ветар... На лупу врата на горњем спрату Вајт првозно скочи. Нео-

Краљевско сам чедо снито...

(ХАЛКЕ)

Краљевско сам чедо снито,
Чедо бледих, влажних уста,
Као с њом се загрлио
А скрила нас лина густа.

«Нећу престо оца твога,
«Дијамантну нећу круну;
«Нећу скинтра злаћенога —
«Тебе само, миља пуну!»

«Ах, не може и да хоћу:
«Гроб не враћа што је скрио;
«Теби хитам само ноћу,
«Јер ти си ми тако мио!»»

Р. Ј. ОДЛВИЋ

А. Муха

Вињета

бична и пуна страве тишина је владала у салону и трајала све дотле док старац није отишао са женом да спава.

— Надам се да ћеш у постељи наћи велику врећу новаца, рече Херберт пожелевши laku ноћ својим родитељима: и да ће те нешто страшно са ормана посматрати како трнаш у цепове имовину коју си на тако ружан начин стекао.

Херберт остаде сам у мраку, гледајући укочено у ватру која се гасила и у којој је видео свакојаке фанта-

стичне слике како играју. Последња је била тако страшна и тако мајмунска да га је пренеразила. Изгледала је тако жива да је с усиљеним осмехом потражило претима по столу чашу да је гађа њоме. Али је дохватио само мајмунску руку, и, сав уздрхтао, убрисио је прете о капут и отишао у своју собу.

Откуп за срећу; трагичан гласник

Сутрадан ујутру, у сјају зимскога сунца од кога су се преливали кристали на столу, Херберт се насмеја своје јучерашњем страху. У соби је владала прозачна мирноћа која јој је недостајала прошле ноћи. Мајмунска рука, црна и смежурана, беше склоњена на крају једне конsole, с немарношћу која је сведочила колико се мало вере поклањало њеној ноћи.

— Сви су ти стари војници једнаки, рече Г-ђа Вајт. И ми да слушамо онакве глупости! Како би се у данашње време могле остварити жеље? И кад би то било, како би ти две стотине ливара могло да нахуди?

— Ако му с неба падну на главу! одговори Херберт.

— Морис тврди да ствари долазе тако природно, објасни Вајт: да се догађај може приписати простој случајности.

— Немој да потрошиш новац док се ја не вратим, препоручи Херберт оставши од стола... исто тако немој да поставеш тврдицу, што би нас приморало да те осудимо.

Г-ђа Вајт насмени се и, испраћајући сина до врата, гледала је за њим док се није изгубио у улици; затим је села за сто подсмевајући се лаковерности свога мужа, што јој није ни мало сметало да, на куцање писмоношине, појури вратима и да, кад је видела у писму само рачун кројачев, осне грдњама на нијаничке навике својствене старим подофицирима.

— Ала ће нас Херберт исмевати кад се врати! рече она седајући поново за сто.

— На жалост! уздахну Г. Вајт и напуни чашу пивом... Али при свем том, предмет се покренуо у мојој руци... на то бих се могао заклети.

— Учинио ти се, рече старица да га умири.

— Уверавам те да се покренуо... Уображење нема ту никаква удела; тек што сам... Шта је то?

Г-ђа Вајт не одговори ништа. Она је пратила на пољу тајанствене покрете неког непознатог човека који је, неодлучан, гледао кућу, усиљавајући се да уђе у њу. Мислећи непрестано на две стотине ливара, она уочи да је странац лепо обучен и да има на глави цилиндр, чији је сјај сведочно да је нов. Он се у три маха приближи огради и врати се. Четврти пут пође напред, спусти руку на кваку и, показујући изненадну одлучност, отвори врата и упути се баштенском стазом. Г-ђа Вајт брзо отпаса кецељу и сакри испод јастука на својој наслончасти овај предмет користан у кући.

Затим уведе у салон странца који као да је био на великој муци. Он крадом погледа старицу, и замишљен саслуша речи које је она промуцала да се извини што

је перед у кући и што јој је муж у пренику који је облачно само кад ради у башти.

Затим, на шта јој је њен пол давао права, стрпљиво сачека да непознати каже за шта је дошао; али је он у први мах чудновато ћутао.

— Ја сам... замолили су ме да дођем, рече најзад... Послали су ме Г. Мав и Маген.

Старица уздрхта.

— Шта је било? упита она узбуђеним гласом. Да се није што догодило Херберту? Шта?... Шта?..

Муж се умеша у разговор.

— Та седи! рече он живо... Немој одмах изводити закључке... Ви нам не доносите рђав глас, је л' те, господине?

И он је пажљиво посматрао странца.

— Сажаљевам, поче непознати...

— Рањен је! узвикну мати.

Човек се поклати у знак да је тако.

— Врло опасно, рече он лагано... бар не три више болова.

— Ох! хвала ти, Боже! рече старица склапајући руке. Хвала ти, Боже!

Али наједанпут застаде, док јој је у душу продирао страховити значај ових речи; она одмах прочита потврду своје слутње на збуњеном лицу посетиоца. Госпођа Вајт прибра се и, окренувши се своме мужу који још не беше разумео шта је у ствари, спусти му на раме своју старачку уздрхталу руку.

— Запао је био међу точкове, рече напослетку посетилац тихим гласом.

— Запао међу точкове? понови Г. Вајт с благосавим изразом лица.

Његове очи без израза погледаше у прозор; затим, узевши у своје руке руке женине, он их стеже као у време кад су били вереници.

— То нам је било једино дете, рече он обраћајући се посетиоцу. Удар је страшан...

Посетилац се накашља, устаде и упути се прозору.

— Радња ме је замолила, рече он не гледајући око себе, да вам изјавим њено саучешће због овог великог губитка.

Не одговорише му. Старичино лице било је бледо, очи укочене, дисање неприметно; лице њезина мужа имало је израз какав је морало имати лице његова пријатеља подофицира за време прве његове битке.

— Имам још да вам кажем, настави посетилац: да Г. Г. Мав и Маген одбијају од себе сваку одговорност. Али, за услуге које им је учинио ваш син, желе да вам као накнаду понуде извесну суму.

Г. Вајт испусти руку своје жене, скочи и са ужасом погледа у непознатог.

— Колико?

— Две стотине ливара, одговори овај.

И не чувши врисак своје жене, старац опружи руке као човек који је наједанпут ослепио и, као каква некретљива маса, сруши се на под.

У ново гробље, које је удаљено око две миље, стари људи сахранише свога драгог покојника; затим се вратеше кући, у којој је владао мир и тишина. Све то било је тако брзо, да су једва имали времена да дођу к себи; све су се надали да ће се нешто друго догодити, нешто што би олакшало овај терет и сувише тежак за њихова стара плећа.

Али дани су пролазили; после узалудног очекивања предали су се својој судбини, судбини без наде, која се покадшто нетачно назива апатијом. По који пут су измењали по неколико кратких речи, јер у то време нису имали више шта да кажу једно другоме, и дани су процицали за њих у смртној досади.

Било је то на недељу дана после оног кобног догађаја. Једне ноћи Вајт се нагло пробуди, пружи руку и виде да је сам.

Дубока помрчина владала је у соби; са прозора чуло се угушено јецање; Вајт се придиже у постељи и ослушну.

— Врати се, рече он нежно. Назенићеш.

— Још је хладније за мога сина, одговори старица која се још јаче заплака.

Јецанье се неосетно губило у ушима Вајтовим. Постеља је била топла, а очни капци били су му тешки. Он заспа немирним сном, докле га крик његове жене није нагло пробудио.

— Рука! узвикну она. Мајмунска рука!

Вајт се, уплашен, исправи у постељи.

— Где?... Где је?... Шта је?

Г-ђа Вајт приђе му посрћући.

— Хоћу руку! рече она мирно. Ниси је ваљда уништио?

— Ено је у салону, на консоли, одговори муж пренеражен. Што ће ти?

Старица је плакала и смејала се у исти мах.

— Тек ми је сад пало на памет, рече она грозничаво. Како да се не сетим раније? Зашто ти сам да се не сетим?

— Чега да се сетим? упита он.

— Оне друге две жеље, накричи Г-ђа Вајт. Ми смо казали само једну.

— Зар нам то није било доста? прогунђа муж.

— Није, узвикну победоносно старица: казаћемо још једну. Иди донеси руку и пожели да нам се дете врати у живот.

Старац збаци покривач који је заклањао његове уздрхтале удове.

— Велики Боже! Јеси ли ти при себи? узвикну он запрепашћен.

— Узми руку... узми је брзо и кажи своју жељу... Ох! моје дете... ја хоћу своје дете!

Вајт кресну жижицу и упали свећу.

— Лези да спаваш, заповеди он без убеђења... Ти не знаш шта говориш.

Г-ђа Вајт упорно одговори:

— Прва нам је жеља била остварена, зашто не би и друга?

— Случајност, промуца старац.

— Иди донеси руку и кажи жељу, узвикну жена дрхћући од узбуђења.

А. МУХА ГОСПОЂА СА КАМЕЛИЈАМА

Вајт се окрену да је боље види; глас му је био непоуздан кад је додао:

— Он је умро пре десет дана, а после... нећу ништа друго да ти кажем, али... имај на уму да сам га познао једино по оделу... Ако га не будеш могла гледати без страха, шта ћемо онда?

— Нека се само врати, узвикну старица... Мислиш ли ти да се ја бојим детета које сам отхранила?

И она изгура мужа кроз врата.

Вајт сиђе на доњи спрат и у мраку упути се с мучком кроз салон, до консоле. Амајлија је била на своме месту. Неисказан ужас овлада Вајтом. Ако му онакажени остаци његова сина, васкрснути жељом коју још није показао, изиђу на једанпут пред очи, пре но што умакне из салона. Крв му се следи у жилама кад виде да не може да нађе врата. Са челом које се купало у леденом зноју, пипајући, обиђе око стола и упути се поред зида, док није дошао у тесан ходник. У руци је држао проклети предмет.

Последња жеља: повратак у живот;
страшно васкрснуће

Кад се вратио у собу за спавање, све му се учинило измењено — чак и лице његове жене. Оно му је изгледало модро и неспокојно; па свој велики ужас, виде на њему неки необичан израз. Она га уплаши.

- *Пожели!* узвикну она снажним гласом.
- Али то је безумље и злочин! промуца он.
- *Пожели!* понови жена.

Вајт диже руку.

- Желим да ми се син врати у живот!

Амајлија паде на под; старац је гледаше са страхом. Затим, дрхћући целим телом, паде на једну наслоњачу, док је Г-ђа Вајт, светлих очију, прилазила прозору и дизала завесе.

Укочен од зиме, Вајт је остао седећи, и с времена на време погледао је у своју жену која је непрестано гледала на улицу.

Комадић свеће, која је горела у једном порцеланском свећњаку, бацао је на таваницу немирну светлост... После подужега нијања, он се напослетку угаси.

Као да му се сини терет свалио са срца, старац констатова да је амајлија без икакве моћи, и поново леже у постељу. После два минута жена ћутећи леже такође.

Нису проговорили ни једне речи; лежећи једно поред другога, слушали су монотоно куцање дуварског сакхата. У један мах зашкришаше степенице; један миш побеже у руну. Мрак је био врло непријатан. Прибравши сву своју храброст, Вајт кресну жижицу и сиђе да потражи свећу.

Код последњег степеника, жижица се угаси; Вајт застаде да унали другу. У истом тренутку зачу се на вратима од уласка куцање тако лагано, тако слабо, да се једва чуло.

Кутија са жижицама испаде из старчевих руку и жижице се просуше по ходнику. Старац оста као скамењен; затим се поново зачу куцање. Вајт се престрављен окрете, врати се брзо у своју собу и барикадира врата за со-

бом. Треће куцање одјекну кроз тишину која је владала у кући.

— Шта је то? упита старица ослушкујући.

— Ништа... миш, одговори Вајт чији су зуби цвототали. Осетио сам како ми је прошао између ногу, па степеницама.

Његова жена, седећи у постељи, слушала је непрестано. Куцање, овога пута снажније, затресе врата од уласка.

— То је Херберт! узвикну госпођа Вајт... То је Херберт!

Она потрча вратима; али је муж предухитри и, ухвативши је за руку, препречи јој пут.

Он је предосећао како би одвратан приказ био појава умрлога који се враћа у живот страшно онакажен у часу смрти и сав у трулежи која га је за десет дана наружила више и од самих рана.

— Шта си наумила? промрмља он промуклим гласом.

— То је мој син... то је Херберт! викала је она непрестано, отимајући се. Заборавила сам да је био на две миље одавде... Зашто ме задржаваш? Пусти ме да прођем!.. Идем да му отворим врата!

— За име Божје, нек не улази! препоручи старац, који је дрхтао целим телом.

— Ти се бојиш свога сина! викала је жена, борећи се непрестано да се отме. Пусти ме, кад ти кажем!.. Ево ме, Херберте, ево ме!

Куцање се сад понављало непрестано. Стара жена напреже све своје силе, ослободи се руку мужевљевих и нагло изиђе из собе. Вајт је пошао за њом до степеница, и док је она силазила, он је преклињао да се врати. Он чу како зазвечаше ланци на вратима и најнижа реза. У то задихани и непрекидани глас старе жене довикну ове речи:

— Резу!.. Сиђи!.. Не могу да је дохватим.

Али је Вајт, пузећи на поду, тражио мајмунску руку. Да је само може наћи пре но што леш уђе у кућу! Снажно дуцање одјекивало је на вратима од уласка; треска столице, коју је његова жена вукла кроз ходник и коју је прислањала уз та иста врата, дође до ушију старчевих. Он чу врло лепо како реза шкрипи... У истом тренутку нађе мајмунску руку и, потпуно ван себе, каза своју последњу жељу... Нека не улази! Нека онакажени леш остане у земљи!

Ударци одједанпут престадоше, ма да је кућа још одјекивала од њих. Вајт чу како му жена уклања столицу и отвара врата. Студени ветар духну уза степенице; дубоки уздах његове жене, пун разочарања и бола, ули му храбрости да јој притрчи, а затим да погледа иза врата. — При светлости фењера, на другом тротоару, он виде улицу мирну и сасвим пуну... Пренсо **Б.**

Њен Одлазак

Оставила си дух прошлих времена
У одајама својим оног дана.
Кад су те немо од твојих драцена,
Ружа и снова однели из стана.
Жалила ниси, изгледа, што мена
Живота у смрт беше тако рана.

Испратише те мартовски ветрићи,
Сунце и уздах света што је плако.
О, ко би реко да беш ти отићи
Мирна и бледа, равнодушна тако
За све што беше; да ће ти смрт прићи,
Да све са њоме заборавиш лако.

Сећам се увек суморне тишине
Облака, лишћа, нечујних ветрова;
Гледо сам широк израз сете њине,
Кад су те дали месту мртвих снова.
И ако живот овај не скине,
Некад, с равница, неба и брегова,

Ја знам да опет неће ми помоћи.
...Сећам се да је мирна била соба
С постељом твојом, моја свест без моћи;
Сећам се да је у поноћно доба
Још мирисала свуд краљица ноћи
На страст, и младост, и залах од гроба.

Сима Пандуровић

Како се заскивала астрономија?

Цртице из историје астрономије

(НАСТАВАК)

Утврђивање пертурбације и тријумф
математике

Кад би била сама Земља са Месецем, привлачење Земљино утицало би на Месец тако, да би он описивао као путању чисту елипеу. Ну осим земље има у Сунчеву Систему и других тела, чије се привлачење такође опажа, а нарочито Сунце у томе игра врло значајну улогу.

Оно привлачи Земљу и Месец неједнаким силама, јер су и даљине њихове од Сунчева центра неједнаке. Дакле у кретању Месечеву око Земље појављује се још једна сила, која се обично назива *пертурбаторска* а која узрокује и знатне последице. Та сила чини револуцију (оптицање) велике осовине Месечеве путање за време од 9 година. Она чини ретроградно (уназадно) померање линије чворова путањиних тако да се цео тај ток свршава у периоди од 18 година. Њутновим рачунима, који су истина у нечему непотпуни, одбија се свака сумња о узроку тих појава, које је посматрање открило много раније.

Сви ти величанствени резултати, као и многи други, налазе се у великом и чувеном делу Њутнову „Principia

mathematica philosophiae naturalis“ (1687), о коме је Лагранж рекао, да је то *највиши производ човечијег ума*.

Њутнови последници

Клеро (1713.—1765.), Д'Аламберт (1717.—1783.)

Њутн је био објаснио главне прилике Месечева кретања помоћу сложеног привлачења Земље и Сунца. Он је то учинио тако, да није остала никаква сумња о узроку оних неправилности које су запажене код тог кретања. Ну он још није био ни близу могућности, да се тај предмет у свему исцрпи. Проблем који се имао решити јесте онај чувени *проблем трију тела*, чије је математичко решење било врло тешко, да још и данас надмашује и овако моћне научне силе нашега доба. Добија се тек само наизменичним апроксимацијама.

Клеро (Cleraut) и Д'Аламберт (D'Alambert) латили су се готово у исто доба, а различитим методама, детаљног испитивања систематских рачуна о неправилностима Месечевих кретања. Прве своје радове објавили су 1745. Прошло је дакле скоро 60 година од публиковања Њутнова дела, док се могао остварити какав значајан

напредак у томе питању. Они су дали прве таблице о Месечеву кретању, које се оснивају једино на теорији привлачења. Клеро је неко време сумњао у тачност Њутнова закона, јер су му његови рачуни давали периоду од 18 година за трајање револуције велике осовине, докле је посматрање давало само 9 година. Ну чим је он сам поновио своје рачуне много прецизније, одмах је отклоњена и та несугласица. Тиме је закон привлачења изашао опет као победилац.

Астроном Халај (Haley) констатовао је да су оне лепе комете, које су виђене 1531., 1607. и 1682. у ствари једна иста комета, која се три пута враћала. Али је тада констатовао и то да је револуција 1531. била дужа за 13 месеци него ли 1607., а тада опет за 13 месеци дуже него ли 1682. Код те појаве Халај је с разлогом сматрао, да ће те разлике имати свога узрока у привлачењу планета а нарочито Јупитера и Сатурна. Узевши у обзир целокупност тих утицаја у току наступне периоде, прорачунао је да ће се та комета опет појавити концем 1758. или почетком 1759. године. Клеро се одмах подухватио да прорачуна *пертурбацију* те комете. После дугога и труднога посла објавио је, да ће оне проћи кроз свој перихел *) око половине априла 1759., додајући, да се у томе предвиђању могао преварити за један месец, због извесних малих количина, које је у рачунању морао занемарити ради скраћења рада. И посматрање је утврдило, да је та комета прошла кроз перихел 12 марта 1759. Тиме је такође потврђена теорија привлачења.

У својој књизи Principia дотакао је Њутн и питање о облику Земљину. Он је претпоставио, да је она у почетку била течна и да је вршила обртање око своје осе. Водио је рачуна и о узајамном привлачењу њених молекула. На основу свега тога закључио је, да се Земља прегнба на својим полусима. Ну то се није слагало са резултатима првих мерења степенана, која су вршена у Француској. Да би се то питање р. шило, Академија Наука организовала је 1736. две експедиције које су имале задатак да мере величину два степена: једног у Лапонији, а другог у Перу. Резултат тих мерења сложио се са теоријским предвиђањем Њутновим. Клеро је био члан прве експедиције. Вративши се отуда латио се детаљног теориског проучавања тога питања. У лепом своме делу „О облику Земљину“, узевши да је земља била течна и састављена од честица извесне густине, показао је, да је она морала добити облик елипсоида (револуторног). У исто време дао је једну врло просту формулу за прорачунавање теме ма у којој тачки површине. Ти Клерови резултати важе и дан данш и може се рећи, да они у основи својој још нису надмашени.

Поменули смо већ, да је још Хипарк открио појаву прецесије екваторијале. Он ју је објаснио, узимајућу да се све звезде заједно окрећу око осовине еклиптикне. Коперник је оборио ту невероватну хипотезу, узимајући

да оса Земљине ротације (обртања) не остаје вазда паралелна себи, већ до краја сваке године достиже извесно одступање тако, да у току 26.000. године она опаше један револуторни конус око еклиптикне осовине. Само је још био непознат узрок томе одступању. Њутн је и њега открио. Кад би Земља била лопта и хомогена, она би се без икакве промене окретала око исте осовине, при чему не би ништа могла утицати привлачења других небесних тела, која се односе на кретање Земљино кроз простор. Ну због сљонштене форме наше Земље, привлачење Сунца и Месеца не пролазе кроз центар Земљин, с тога теже да приморају осовину на извесно померање. То је објашњење тражио и Коперник. На њега је указао и Њутн, само га није могао прорачунати. Д'Аламберт је први утврдио тачну и прецизну теорију о томе. Он је учинио још и више. Показао је да привлачење Месечево на Земљу изазива извесно мало равнотежно кретање, због чега она описује око свога средњег положаја мали конус за време од 18 година. То је објашњење појаве нутације, коју је открио Брэдлеј (Bradley). И од тада није ни најмање чудновата једнакост периоде померања т. ј. балансирања полуса и периоде револуције Месечевих чворова.

Лагранж (1736.—1813.), *Лаплас* (1749.—1827.)

До сада се занимало само пертурбацијама Месечевим и кометским. Лагранж (Lagrange) и Лаплас (Laplace) проширили су значај пертурбације и на планете. На томе пољу учинили су необично великих успеха, којим је прве стоне Ајлер (Euler) учинио.

Овде је требало пре свега извесно објашњење. Ако су Кеплерови закони тачни до прецизности за планете и њихове сателите, онда би се дало извести: да Сунце привлачи планете, да оне привлаче своје сателите (по поменутом закону о даљинама), али да се планете узајамно не привлаче. Ту би само била погрешка логичка, коју Њутн није хтео уносити. Он је проширио свој закон да планете утичу једна на друге међусобно. Ну било је очевидно, ако би та опшност била и у самој природи остварена, Марс не би могао описивати чисту елипсу, већ онакву, каква би испала под утицајем привлачења планетских а нарочито Јупитера. Дакле Кеплерови закони и крај свега њихова математичког карактера не изгледаху баш потпуно тачни. То би приметно први и сам Кеплер, да је — уместо посматрања Тихо Брахеових, која су могла бити погрешна за једну минуто — имао на расположењу посматрања Брэдлејева, која су била тачна на 1—2 секунде. Свакојако је погрешка врло мала у колико се она тиче подчињавања планета Кеплеровим законима, бар за извесно ограничено време. Због незнатне величине планетских маса, њихова узајамна привлачења ишчезавају према величини Сунчева привлачења њихових маса.

Узимало се дакле, да се планете крећу по елипсама, али су у елементима њиховим са временом настајале извесне промене под утицајем привлачења других планета.

*) Најближа тачка њеног путања до Сунца.

Те се промене називају *пертурбације* или *одступања*. Ако се та одступања врше и повећавају постепено и непрестано не потирући се, могу најзад постићи необично велике вредности у току времена. То су т. з. *вековна одступања*. Таква одступања најочигледније су испољена код кретања велике осовине и линије чворова Месечеве путање. Ако ли се пак та одступања врше донекле у једном, а донекле у другом смислу тако, да њихова алгебарска сума осцилира између две одређене границе, онда се називају *периодичка одступања*.

Јасна је дакле ствар, да са гледишта опште конфигурације планетског система, *вековна одступања* имају доминантни утицај. Претпоставимо случај да се велика осовина путање неке планете смањује непрестано и сразмерно времену. Последнице тога биле би, да би након дугог низа векова та планета морала пасти на Сунце. Она би се, напротив, удаљавала од њега све већма и удалила се бесконачно далеко, кад би се велика осовина непрестано повећавала.

Лаплас је показао, да се ти екстремни случајеви не могу никада десити. Ну доказ његов о томе изведен је само на основу прве апроксимације, која још није била довољна. Лагранж је дефинитивно објаснио ту лему теорему о непроменљивости великих осовина планетских путања. Утврдио је, да само имају мале периодичке промене.

Лагранж је унео у формулу о том рачуну о вековним одступањима друге елиптичне елементе, с помоћу којих се могу решити најразноврснија питања о будућности планетског система. Да се ограничимо сада на једном примеру. Земљина се путања постепено заокругљује; хоће ли она најзад постати кругом? Рачунање даје на то овакав одговор. Земљина путања приближаваће се постепено кружном облику још за 24.000 година, али га ипак неће постићи ни тада; после тог времена она ће се постепено удаљавати од тога облика док доспе до садашњег и т. д. То одступање изгледа да је вековно, али је оно у самој ствари периодичко, само му је периода необично дугачка.

Лагранж и Лаплас својим радовима утврдили су, да у општој конфигурацији Сунчевог Система могу наступити само мале периодичне осцилације око извесне средње вредности. У томе се састоји *стабилност система*. За израчунавање периодичких планетских одступања, Лагранж је поновно прости и опште методе, које се још и данас употребљују. Он је потпуно проучио кретање Месечеве ротације и његове либрације. Знаменита његова дела имају готово искључно карактер математички. Лаплас је испитивао готово сасвим, а у разним питањима, сагласност између последња Нутнова закона и посматрања. Сва његова испитивања скупљена су у велико дело *Небесна Механика* у пет свезака, где астрономи још и данас налазе решења тешкоћа на које наиђу. Овде ћемо навести неколико примера из којих ће се видети, колики је значај оних резултата што их је Лаплас постигао.

Радећи теорију Месечевог кретања, много простију од теорије његових претходника, открио је извесно мало

периодичко одступање које зависи од спољашности Земљине. Осим тога открио је и једно одступање, које зависи од даљине између Земље и Сунца. На тај начин, упоређујући теорију са посматрањем и посматрајући Месец редовно, може астроном, и не излазећи из своје опсерваторије, мерити и спољашност Земљину и њену даљину

А. МУХА

ЕВОКАЦИЈА

од Сунца. Колико је то важан проналазак, види се по томе, што су се пре тога морале спремати нарочите експедиције у Лапонију и Перу да непосредно констатују Земљину спољашност; а за одређивање даљине Земље од Сунца приређивање многобројне мисије у 1761., 1769., 1874. и 1882. год. да посматрају пролаз Венерин.

Кад се посматрања помрачења у старо доба, почевши од Штолмејевих, упореде са доцнијим посматрањима, до-

лази се до закључка: да се трајање Месечеве револуције постепено а стално смањује за извесну врло малу количину, али која ће се најзад нагомилати до тога да ће најзад бити врло осетна. Из тога дакле изилази да постоји извесно *вековно убрзање* Месечева кретања. Шта је узрок том убрзању? Лагранж га је тражио без успеха. Лаплас га је нашао у једном још необрађеном куту рачунања Месечевих пертурбација, које настају од Сунчеве акције. Та појава настаје од постепеног смањивања ексцентричности Земљине путање. Ну ми смо мало час рекли да ће смањивање те ексцентричности престати кроз 24.000 година. Дакле ће се и трајање Месечеве револуције постепено смањивати у току тога грдног размака у времену. А после тога рока, оно ће бивати постепено све веће. Од тада ће дакле настати извесно вековно успоравање Месечева кретања. Ето једног предвиђања на далека времена, али које је сасвим поуздано.

Леверије (1811.—1877.)

Откриће планете Урана везано је више за један случај. Тако не стоји ствар са открићем планете Нептуна. Један астроном на Париској опсерваторији, Бувар (Bouvard), желео је да изради облик Уранове путање у облику елипсе, водећи рачуна о пертурбацијама које на то могу утицати од стране планета Јупитера и Сатурна. Потребне формуле око тога посла биле су сагласне са Лапласом и биле су у свему беспрекорне. Па ипак, и крај свеколиких усиљавања, Бувар никако није могао довести у склад теорију и посматрања. Констатовао је и одступања, чија је величина била све већа са временом. Постепено се створило мишљење, да те неправилности у кретању Уранову могу наступати услед привлачења неке непознате планете. Око 1845. Араго је обратио пажњу на то питање Леверију, који је већ био познат са својих лепих астрономских послова. Леверије (Le Verrier) се одмах лати тога посла. Ну проблем је био сасвим тежак и сасвим нов. Ваљало је дакле одредити: путању и положај те непознате планете, кад су познате пертурбације што их она чини на Уран. Овде се нећемо задржавати, да износимо идеју о оним грдним рачунима, што их је ваљало извршити и који су задржали Леверија скоро кроз две године. Ограничићемо се само на то, да је 31. августа 1846. Леверије објавио у Академији Наука, да је разјаснио тајну Уранову; ваљало је још само у исто време одредити и положај тог непознатог небесног тела. Требало је дакле сада у ствари видети ту планету, чија је egzистенција откривена а положај јој одређен рачуном на чистој теориској основици. Септембра 18. писао је Леверије Бер-

линском астроному Галу и молио га да обрати пажњу на једно место на небу, које му је он тачно одредио. Још истог вечера, када је добио то писмо, Гал је управио свој дурбин на означено место и одмах је опазио у пољу свога дурбина небесно тело 8-ме величине, којег није било нигде на небесним картама. То је била та тражена планета Нептун. Теорија општег привлачења већ је имала својих великих тековина, али је та тековина била најдрагоценија. Ту је математика показала свој прави тријумф. Ради справедливости, ваља нам овде напоменути, да је у исто време, када је Леверије радио на овоме послу, радио на истој послоу и енглески астроном *Едемс* (Adams). И он је био одредио Нептуну готово исте положаје, само његов резултат није био благовремено објављен.

Леверије је још мислио, да ће се доцније моћи, на основу пертурбација Нептуна, открити планета даља од њега т. зв. *транснептунска*. Ну до данас, још се није ни у чему показала несугласица између теорије и посматрања Нептуна. Од доба, када је пронађен, Нептун је прошао једва трећину своје путање, а у таквој прилици се не могу ни испољити пертурбације, какве би се желеле, баш кад би их и било. Ако би та планета била велика као и Нептун, и ако би и она потпадала под т. зв. Бодеев закон, она би се појавила као звезда 11-те или 12-те величине. Она ће можда бити откривена кад се одреди фотографска карта неба.

Леверије је усавршио теорију кретања свих планета. За Меркур је открио извесну несагласност са посматрањем. На основу тога мислио је да може закључити, да постоје и нека непозната планета испред Меркура, у простору између њега и Сунца, али која је у области самих Сунчевих зракова који сметају да се она може видети. А године 1859. марта 23. опазио је Др. Лекарбол (Lescaubault) како је преко Сунца прешло неко тело, за које се држало да ће то бити та нова, непозната планета, па јој одмах дадоше чак и име *Вулкан*. Тиме би Леверије попунио Сунчев Систем и у његовим најближим, као и у најдаљим границама. Ну та се планета више никада није видела. Ни трага о њој није запажено и при најбрижљивијем претресању Сунчеве околине за време од неколико тренутака, док траје тотално Сунчево помрачење. Астрономи су дошли на мисао, да у место те једне планете, коју узима Леверије, у ствари постоји читав прстен астероида, налик на такав прстен у простору између Марса и Јупитера. Та су пак тела веома мајуншна, да се не могу посебице ни опазити. Ну укупна њихова маса може ипак несумњиво узрочити оне последице на Меркуру, што их је Леверије запазио.

(Свршило се)

Из срца нам глас надахнут ори,
Глас радости, поноса и миља:
Наш песниче вечитог обиља,
Теби у част наша песма збори.

Све умире што се на свет створи,
Ал' твој дух је достигао циља:
Сад је песма — свет је благосиља,
Сад је светлост — са тамом се бори.

Тужни народ слави те и штује,
Трпи муке што их смишља злоба,
Ал' чим, тужан, глас ти слатки чује

Мрачни застор тоне испред роба:
Царство види где се словенује,
Ти му песмом јављаш — наше доба!

Р. Ј. О.

Како је постало друштво за сироту и напуштену децу

(из Тасина Дневника)

(СВРШЕТАК)

ти Јовице? — окретох се оном трећем
детету. Ти си најмањи, али си велики
обешењак... Ти си из Ваљева. Је ли?
— Јесте... молим, господине.

— Хајде да нам причаш како си се проводио по
Ваљеву. Ама све да кажеш овој господи...

— Ја сам учио четири разреда основне школе —
отпоче причати Јовица. Још док сам школу учио, научио
сам се да крадем. Томе су ме друга деца научила. Како
су радила она, тако сам радио и ја. Када је пазарни дан,
скупи се силан народ на пијаци. Онда идем и ја тамо,
на крадем, као и други, сељаке. Прво сам крао јабукe
и крушке. Доносио сам кући — мајка ми се смејала.
Тешко, вели, теби ако те ухвате. Други пут сам украо
шмију и сито испред дућана Филипа бакалина. Па онда
једноме сељаку у Јовишиној механи, док је спавао, ди-
гнем чантру и утечем на авлијска врата. После једном ко-
чијашу дигао сам из кола нов новцат гуњ... Та знате,
било је још којечега. Мајка ми увек говорила: море, лоло,
тебе ће да ухвате... Али ја сам опет крао. После ме исте-
рали из школе. Ја се онда погодим код Николе шустера.
Туна украдем једне нове ципеле. Он ме јави начелству.
Мене уапсе. Држали ме два-три дана па ме пуште. Онда
украдем билијарске лопте из газда-Савине каване. Они
се сете, да сам ја то учинио, па ме окупе тражити. Ја
се онда уплашим — па заћнем у Београд. Дању сам швр-
љао по вароши. Првога дана украо сам лебац оном фу-

рунцији код „Тетова“. Тако сам се радио, а ноћивао
сам у бари Венецији. Тумарајући тако, нашао сам се са
овим Стевицом, па смо после заједно по вароши по мало
крали и ствари продавали...

— Дедер нам кажи: како си ове своје Београђане
научио, да сељацима краду диње и лубенице....

— Па молим вас, господине, и они су мајстори за
то као и ја.

— Ама јесу и они, али ти си имао више прилика...
Дедер нам испричај: како сте ономад испразнили кола
ономе сељаку из Вишњице.

— Па ето тако — насмеја се мали Јовица. Ја се
попнем на точак од кола. Узмем из кола лубеницу, да
је, како је обичај, међу колена пробам да ли је зрела. Доле,
иза мене, поред кола, стоји, на прилику, овај Лазица. Чим ја
спустим лубеницу међу колена, Лазица је прихвати, па је
дода Стевици, Стевица Жикици, а Жикица се после изгуби
у оној гунгули на пијаци. Сељак збуњен оноликим народом
око кола, једни се погађају, други му плаћају — и не
примећује шта ја радим. Он мисли, да ја све једну исту
лубеницу држим у рукама. А ја могу тако по 10—15 лубе-
ница да пропустим кроз руке, а да сељак ништа не опази.

— Тако пазарите и пилиће од сељака из кола?

— Јесте, господине, хоћу да кажем... Тако је...

— По који пут вам се оследи и пита са ђепенка.
Је ли... Дедер нам кажи: како си оно преварио Трајка
фурунцију?

— Молим вас... И ја и овај Жикица ишли смо тога дана по пијаци. Гледали смо да што, знате, пазаримо. Али није било ништа за нас. После ударимо покрај лебарнице Трајка Фурунције. На ћепенку видимо стоји у тепсији кисела штрудла, нарасла, па се заруменила, тек што је извађена из фуруне... Молим вас... Били смо јако гладни. Тога дана ништа нисмо окусили. Жикица ми шанпу: хајде, бре, здици! Ја се нисам много затезао. Уђем у лебарницу и са свим слободно викнем: је ли ово тепсија што је донела наша девојка... Јесте, бре, — одговори фурунција. Мене послала госпођа, рекнем ја, девојка не може да дође, спрема за ручак. Па дохватим тепсију. Носи бре — викну фурунција. Ја подметнем шубару под врућу, тепсију па се брзо извучем на улицу. Одатле одемо и ја и Жикица на Јалију испод доњег града. Тамо поједемо целу питу. А тепсију продамо једном Чивутину у чивутској махали за шесет пара.

На ову причу господа гости гласно се насмејаше...

— Дедер ти сада, Жикице, испричај нам, како си на пијаци „Зеленог Венца“ дигао сат и ланац господину Грујићу, државном саветнику — управих питање оном најстаријем кесарошу.

— Ја...?

— Ти... Ти... Хајд причај...

— Молим вас... господине...

— Одмах казуј, немам кад да чекам. Шта се ту либиш — заповедих оштрије.

— Па ја сам шврљао по пијаци. Пред тезгом једне пиљарице стоји повише корни разне зелени, воћа, путера. Један стари господин иде редом те загледа. Пред тезгом оне пиљарице ја чучнем, бајаги пробирам зелен. И онај господин дође ту. Како није могао да дохвати ону горњу корпу, да огледа воће, то се нагне преко моје главе. Сахат и ланац из његова пруслука стану мене додиривати по глави. Ја онда брзо подигнем руку и извучем неосетно сахат из џепа, а ланац, који је лабаво висео на дугмету, откопчах. Онај господин то ништа није приметно, већ је и даље по корни претурао. Ја се онда дигнем оданде. Брзо шумрнем у онај свет, те се изгубим. Ланац и сат продам после Мики сајцији, а он га пренесе и прода у Земуну. После сте ви ухватили крађу, све сте нас похасили. Ви већ знате како је било...

— А како сте оно на спавању украли сат господину Чеди Мијатовићу, министру.

— Молим вас, господине... па нисам ја за све сам крив. Све мене теретите и апсите. Ја сам казао све како је било.

— Али кажи и сада.

— Па јест... Али ја нисам хтео први. Навео ме је на то Мита Лорд (опасан кесарош)... Он је све нас учио да се не бојимо када крадемо.

— Знаш... Знаш... И он је у апсу. Него...

— Ево како је било, да вам кажем баш праву истину. Ми идемо с јутра рано, тек што су први зраци избили, Обреновом улицом. Идемо тако и гледамо у куће,

а све се осврћемо, да нас патрола не опазе... На једној кући, близу кафане „Три Листа“, угледамо отворен прозор. Била жестока врућина, јули месец, па људи оставили прозоре да се соба хлади. Чим угледа отворен прозор, Мита ме заустави. Чекај, вели. Целу ноћ тумарамо, па не пађосмо ништа. Ево живе згоде — да пробамо. Ја га одвраћам, да се манемо, јер знам, када се такве крађе врше, да су опасне, па ћете друкчије да нас петљате. Кумио сам и молио да се оставимо тога. Још мало, па и да сване, али он навално. Хоће још и да ме бије. Терао ме да ја уђем кроз прозор. Али ја нисам хтео. Онда сам ја остао пред кућом, да чувам стражу, а он се попео на сине, прекорачно прозор, па ушао у собу. Тамо је, вели, нашао: у једном кревету спава госпођа, у другоме господин. Више њихове главе на једној папучици висео је златан сат. Мита је мало постајао да се увери, да ли господин и госпођа тврдо спавају, па се онда пошпе и са папучице дигне златан сат. А онда разгледа по соби, да ли би још што могао понети. После се врати опет кроз прозор. И онда се разбегнемо... Сутрадан сте нас ухватили и сат код нас нашли. Онда смо тек сазнали да смо покрали господина Министра... Он нас није хтео тужити, опростио нам, али ви сте нас опет у ћелије аусили...

— Па дедер, Жикице, кажи нам још, али истину: зашто си се одао томе неваљалом послу? Видиш болан да из апсане не излазиш. Где су сада твоји школски другови а где си ти. Они код својих кућа у Смедереву. Са својим оцем, мајком, браћом, у топлој соби, имају да лепо једу, на чистом кревету леже. А ти по гробљу, Ташмајдану, на киши, ветру и зими, без леба, гладан, жедан, го, бос, тако почупан и подеран. Млад, здрав, место да си у школи или на занату, а ти крадеш мирне и добре људе. Падаш из дана у дан у апс. Наравно, сада долази ћелија. После ће букагије, и то оне потезе, па онда ће робија, па Карабурма... А што, јадниче, тако да радиш?

— Мене је, господине, мађија убила! прихвати Жикица доста жалостиво... Док ми је била моја добра пана жива, ја сам се лепо у школи учио. Само да питате за мене па би се уверили... Када ми мајка умре, отац се убрзо ожени. Није прошло ни месец дана, а мађија ме омрзне. Почне ме код оца паљкати: како је не слушам, како се с њоме инатим, како је неумем. У вече отац дође из дућана, а мађија ме окупи тужити... Отац ме прво исовао. После ме стане шамарати. Ја сам се правдао, молио. Цео је комшилук говорио за мене. Мађија се мало умири, па ме опет почне паљкати. Још удари у плач. Хоће, вели, из куће да бега због мене. Отац ме онда из дана у дан тукао, тукао ме душмански. Цело Смедерево зна. Ево видите ову белегу на челу. Ту ме је отац штиклом ударно... Оборно ме на земљу, па ме је све газио ногама, да ме је, на моју кукљаву, једва одбранио господин Јоца, професор, и његова госпођа. Онда ми сви повикаше да бежим из куће. Прво сам се склонио код тетке-Маце, очеве сестре. Она је сирота. Није ме могла дуго држати, а да се не замери мојој маћехи. Ја онда

тумарнем у Паланку. Одатле ме упуте у Београд. Овде нисам знао никога. И тако се упознам са рђавим друштвом. После сам varaо и крао. Ви сте ме апсили. Па ћете ме опет апсити.... Јест... Ви нам увек лепо говорите: да се поправимо, да не чинимо што је рђаво.... Али шта да радимо? Нико нас не прима. Цео свет бега од нас. Ми смо гладни, па морамо тако што чинити.... Није ни нама лако. Ви знате... Где нас ухвате, туку нас. Ми све морамо да трпимо... Не смемо ни да се жалимо... Знамо да смо и ми криви.... Ми смо, господине, несретни... кам' да хоће когод да нас побије....

Настаде један тајац... Господа се замислише. Причање беше донста искрено. Ја прекидох ћутање:

— Дедер да чују ова господа и што шатравачки.

Деца се насмејаше.

Лазица се окрете своме друштву и рече гласно:

— Ела ждрака гени готовно поријатник.

— Како то говоре? — ушита Ђока професор.

— Доловским језиком.

— А шта им то значи?

— Значи: Ала би се оном господину лако могао украсти сахат.

Донста један од господа гостију имађаше сахат са ланцем, који врло лабаво висаше о дугмету на пренику.

— Е да грдних несрећника! — рече неко од професора

Погледах у сахат. Време беше прилично одмакло. Разговор се и сувнише отегао. А чекају на мене и други хитни послови.

— Господо — обратих се гостима... Ја мислим да сте ове малишане довољно слушали.

— Доста... Доста... Хвала вам — рече стари Јосимовић. Шта су нам све напричали. Да нисмо својим ушима слушали, не бисмо веровали. Страшно је... Па то све деца... Гледајте их... Ту је, Бога ми, нужна што пре помоћ.

— Молим вас по сто пута и у име њихово и у име своје. Треба их што пре спасавати. Наду не треба губити. Ја верујем да може бити поправке.

Деца нас погледају радознало. Чују да се о њима говори. Лица им се овеселише.

Ја се окретох апсанцији:

— Наредниче!

— Заповедајте.

— Води их...

— Разумем...

Кључеви апсански зазвекаше. На вратима се јави шиљбок. Опет ладна, строга лица жандармска. И опет у мрак.

— Молимо вас, господине... Молимо вас најпокорније да нас не одвајате — поче тужно молити мали Јовица.

А. Муха

Насловни лист

— Молимо вас, да нас метнете у главњачу (оншта апсана) да смо заједно — окупи преклињати Стевица.

— Хе... Не иде, да се договарате... да се учите, како ћете вештије красти кад изађете... Је ли? А?..

— Није, господине, молимо вас покорно.

— Не може... Онако како сам наредио...

— Разумем — салутова наредник.

И деца снаждено, жалостиво, једно за другим изађоше из моје канцеларије.

Мало после, па одоше и господа професори.

4.

Ја сам и после у новинама износио беду и невољу напуштене деце и апеловао на добре људе. А и господа су професори учинили своје.

После неког времена би сазван збор у Грађанској Касини. На скупу се јави све што беше боље и угледније у Београдском друштву. И тако се основа друштво за сиротну и напуштену децу. И захваљујући доцније прилозима добрих људи подиже се на Врачару — Дом за напуштену децу.

5.

Али у томе дому једва да има склониште за коју десетину дечака. Међутим треба имати на уму да се у Београду хапси годишње на 300 малишана; да та напуштена и покварена деца живе само од ситних превара и крађица; да она из дана у дан падају у подруме Главне Полиције; да ту проведу највећи део својих младих дана.

За ову несрећну децу нема никакве помоћи. О њима нико бригу не води. Она су остављена на милост и немилост — жандарма.

Додајте томе још и ово: да број малолетних осуђеника из године у годину расте. У казненом заводу

има их годишње на 500. И ова деца немају школе, ничему се не уче; место поправке она се кваре — остављена на милост и немилост апсанских пандура.

И зар онда, гледајући на све ово зло наше, нисам имао права, кад сам у једној својој књизи пре пуних седамнајест година, пишући о овој несрећној деци, рекао овако:

„О ви, који сте *горе*, гледните и на ове јаднике који су *доле*...

Не знате — каква је амо невоља...

Па дајте више знања. Пружите више светлости у оне просторије у којима се креће онај мали, покварени, али за чудо бистар деџи свет.

Извадимо их из мрака на зрак; из Ташмајданских јазбина и влажних подрума, у којима се крију, на сунце које нас с неба онако топло и благо греје.

Са оних, више пута безазлених глава, уклањајмо што пре секиру кривичног закона. Па место у *аисану*, где се уче само *злу*, дајмо ове јаднике у *школу* да се науче *доброу*. *Јер што више школованих — биће мање аишених.*

А будите уверени: све што будемо за њихову срећу урадили, иде свима нама у корист!“

Ж о љ

У сребрно вече, кад зашуми жито
И заплачу попси неутешно, сетно, —
Обгрлим јој тело мирисно и вито,
И појемо тако низ то поље цветно.

Она гуче неке мелодије нове,
И затрепти свагда кад се класје крене.
А ја, не знам зашто, опет снујем снове
Наивне и луде, ко зенице њене.

И већ чујем јасно песму тужних дана...
Ал' ме драга тада заголица класом,
И зазвони кикот са плавих усана.

И ућути после и несташна драга,
Само попси сетни плачу танким гласом
И трепери нујно месечина блага...

ДУШАН МАЛУШЕВ

Београд од 1717 — 1739

по архивским изворима

написано

Тодор Стефановић Вилоски

I.

Обично се мисли да су капије, утврђења и шанчеви, који су још постојали до предаје градова под Кнезом Михаилом, грађени за време Турака. Ово је мишљење сасвим погрешно. Стамбол-капија и шанчеви, што су везивали ову капију са Варош- и Видин-капијом, онако како смо их запамтили ми старији, остали су из доба аустрijske окупације од 1717—1739. год., а грађени су у оно доба када су Цесаревци на рушевинама старих турских утврђења подигли нов град и нова утврђења око вароши

Да ли је у најстарије доба на месту, на коме су доцније стајали Стамбол-капија и стари шанчеви, било каквих капија и утврђења око вароши, не зна се тачно. Све оно што се зна о доба, када је Београд најменше био час у византијским, час у мађарским рукама, није довољно да нам предочи истинску слику тврђаве и вароши Београда. Чак ни оно што знамо из времена Деспота Стевана Високог, па ни оно из познијег времена, када су Београдом владали Мађари, није тако јасно, да бисмо могли с позитивношћу закључити, да је сем тврђаве (данашњег града) било још и нарочитих варошких утврђења. У оно доба, судећи по старим, понајвише непозданим, а често пута чак и фантастичним плановима и сликама, једва да су подграђа, која су се налазила ван зидова градских, сматрана као део града. Према томе, дакле, не да се ни замислити, да је изван рејона тврђаве било каквих утврђења.

Изгледа да су тек Турци, који под Сулејманом Великим 1521. освојили Београд, на ново утврдили град и да се тада тек почела развијати варош око тврђаве онако како је знамо из описа разних путника из доба турског господства и из описа и планова, који су нам остали из доба прве опсаде Београда 1788. год. под курфиретом Максимилијаном Еманујилом.

Генерал Коста Протић, који је покушао да нас упозна са прошлошћу наше престонице, позива се у свом познатом делу „Одломци из историје Београда“ на два плана из доба прве опсаде, који су приложени његовој књизи, а на којима се види какав је Београд тада отприлике могао изгледати.¹⁾

Према овим плановима и описима, Београд је у оно време имао два засебна утврђења, која су била једно од другог одвојена. Прво је утврђење било то што је сада град (Schloss, Chatteau, Castell), који је обухватао оба она про-

стора, које ми данас зовемо „горњи и доњи град“, а који су и онда били одељени један од другог засебним зидом, а други је био одвојен град пред тврђавом, који се у виду полукруга налазаше на простору од Саве к Дунаву. Ова је линија, дакле, била већ и онда утврђена, а пред њом је било доле у низини на обалама Саве и Дунава по једно подграђе, у коме су живели Срби, Јевреји и странци Хришћани. Гребен висоравни пред њима био је чист и без икаквих зграда. Утврђења била су тада много слабија и ако су изгледала јача и страшнија, но што су била утврђења која су грађена доцније. Високи зидови и куле на ћонковима опасивали су оба града и варош.

МОСТАРСКИ АГА

Варошка утврђења — која су сачињавала предњу градску утврђену линију — обухватала су целу варош од Саве до Дунава и ишла су к Сави, почињући од самог града, у почетку низином савском и дуж обале ове реке, а после су се пењала на висораван и ишла по свој прилици правцем на бившу Варош-капију, одавде даље на Стамбол-капију, па на Видин-капију, и синав у дунавску равницу, делила су се у два крака, од којих је један ишао поред садашње ботаничке баште а други по даље пред овом, до на сами Дунав. Сва ова линија имала је вид полукруга и састављена је из испреламаних линија, које су се састављале једна с другом у виду испадних и упадних углова или су имале између себе веће или мање оштре.

На овој линији било је пет капија за улазак у варош и то: на Сави Савска Капија, на Дунаву Дунав-

¹⁾ Оригинали ових планова налазе се у Народној Библиотеци и у библиотеци главног генералштаба. Сличних планова има — ако се не варам — и у збирци г. Буре Вајсера у Београду.

ска капија, а остале су биле на висоравну отприлике тамо, где су доцније биле Стамбол- и Видин-капија.

Да ли је стара Стамбол-капија била баш на истом месту, на коме је доцније стајала Стамбол-капија, коју ми познавамо, то је још питање. Свакако је и она била тамо негде око споменика и Народног Позоришта, јер је цариградски друм и онда на истом месту улазио у градски рејон.

Кад је Принц Јевђеније Савојски, после предаје вароши и града, 22. авг. 1717. године, ушао у Београд, он је одмах наредно, да се већи део старих и неспособних утврђења поруши, а у исто је доба у нарочитом извештају, поднесеном цару Карлу VI., изнео своје мисли о томе, како би ваљало Београд изнова саиздати и утврдити.¹⁾

Овај извештај Јевђенијев, који је нашао потпуно одобрење царево, слободно се може сматрати као полазна тачка за оне грандиозне радове око утврђења Београда, који су почели одмах по закључењу Пожаревачког Мира (1718), па су трајали пуних двадесет година, а којима је био смер, да нови Београд буде што већи и да се што јаче утврди са свих страна, како би могао одолети и најјачој навали Турака. Београд је тада грађен и утврђен по плану принца Јевђенија. И ако су Аустријанци доцније, пред саму предају Београда Турцима 1739. и 1740. године, спољна утврђења порушили, и ако су Турци, који су после Београдског Мира опет заузели Београд, разваљивали оне велике и лепе немачке зграде и замењивали их кућерцима, зато је ипак облик града и вароши остао какав је био све до год. 1739.

Нарочита утврђења у данашњем горњем и доњем граду, барутане, касарне и капије, остале су и под Турцима исте. Па чак и остаци варошких утврђења скупа са капијама дотрајали су и били су сведоци многим жалосним и славним догађајима до у наше дане.

Колико је принц Јевђеније живо настојавао, да се Београд наново сагради и утврди, о томе имамо непобитних доказа у преписи што се водила са царем и осталим хришћанским дворовима ради скупљања новца за утврђивање Темишвара и Београда. Оба ова града сматрана су као утврђења, којима је циљ да послуже као бедем против навале муслманске и да чувају Хришћанство од даљег продирања непријатеља.

У бечком ратном архиву има извештај дворске канцеларије, који илуструје колико се у оно доба трошило на оба поменута града. У истом извештају помиње се буда римског папе од 31. јан. 1725., на основу које дворска канцеларија наређује: да се од свештенства у немачко-угарским земљама може за пет година покунити прилог од 800.000 фор. за подизање пограничних градова и за грађење нових утврђења. Уз то се помињу суме, које су на исти циљ приложиле тадашње царске провинције Неапољ, Сицилија и Ломбардија. Овај је прилог износио 1,200.000 форината, што је за ондашње време, када је вредност

¹⁾ На овај извештај позива се и чувени историк и биограф принца Јевђенија, Арнет. II. део, стр. 454.

новца била несразмерно већа, репрезентовало доста велики капитал.¹⁾

Одмах по закључењу Пожаревачког Мира (10. 21. јула 1718.) добио је тадашњи командант Београда и Србије, ђенерал *Одојер*, заповест да почне рад око уклањања и разваљивања старих зграда и утврђења и да поднесе детаљне планове за нова утврђења.

Кад је 1720. год. нови заповедник војске и председник ерпске администрације, принц *Александар Виртембершки* примио управу Србије у своје руке, послови око грађења вароши и подизања утврђења убрзани су у толикој мери, да је већ 1725. год. шеф градског грађевинарства, инжењерски пуковник *Никола Доксат де Морез*, могао поднети царском Ратном Савету у Бечу опширан план свега онога што је у Београду већ грађено и што је још имало да се гради.

Грађење утврђења почело је, као што сведочи наредба царског Ратног Савета принцу Виртембершком, јула месеца 1723., којом се наредбом уједно налаже заповеднику Београда, да се полагање основног камена има обавити без икакве свечаности, а свршено је јула 1736. год., о чему тадашњи командант *граф Марули* извештава своју претпостављену власт у Бечу, описујући свечаност, која је том приликом одржана уз суделовање војске, народа и свештенства свију вероисповести.²⁾

Како је основни план ових утврђења по упутству принца Јевђенија, који је тада био председник Дворског Ратног Савета, израђен у Београду и како га је израдио чувени Никола Доксат, који се кроз читав низ година старао о његовом тачном извршењу, то се слободно може тврдити, да је творац тадашњег утврђеног Београда овај ђенијални Швајцарац.³⁾

Београд је тада добио два утврђења: једно *унутрашње*, а једно *спољашње*. Унутрашње утврђење било је утврђење горњег и доњег града, а спољашње утврђење опасивало је варош око града од Саве до Дунава.

Ово утврђивање града и вароши извршено је по онда модерном систему чувеног маршала Вобана (Vauban) овако како су онда грађени сви чувенији градови у Француској, у Немачкој и у Аустрији.

Први град (цитадела) прерађен је и обновљен тако, да је изгледао као сасвим нови град. Сва она неправилна утврђења од стране вароши, пред бедемом на коме је сада „Саткула“, порушена су, па је подигнут место њих бастиони фронт, испод којег су у куртини и у фланкама озидаани казамати за становање војника и за одбрану града. Фланке су повучене мало у назад и заклоњене заокруженим крајевима бастионих фаза. Испред бастионе куртине озидаан је равелен са блокаузом. Они стари градски фронтови са стране Дунава и Саве иза овог бастионог

¹⁾ R. F. A. (Архив минист. финансије). Фасцикла од 19. Април. 1725. Извештај Дворске Канцеларије од 16. априла 1725. год. Без сумње је цара приводела и празнина његове касе на овај начин скупљања новца.

²⁾ H. K. R. (Дворски ратни архив) Јуна 1723. 138. PR и H. K. R. 1736. Juli 467.

³⁾ О њему ћу доцније коју више проговорити.

фронта, што су до тада били окићени разним кулама, сад су већим делом сасвим порушени, па је Београд и с ових страна изнова утврђен, негде јаким земљаним бедемима, који су били обложени зидовима, а негде опет само јаким зидовима од камена или од цигаља у више редова једно иза друго, у које су биле урезане пушкарнице и топарнице за одбрану из пушака и топова. У град се улазило од варошке стране кроз три капије. Један је улаз био доле на Сави, а други на дунавској страни. Оба ова улаза била су споредна, а главни улаз био је на средини куртине бастионог фронта, онде где се и данас налази. Цео град од Дунава до Саве био је опшанчен дубоким ровом са врло стрмим странама. Пред ровом саграђен је прикривен пут са пространим збориштима, са излазима за испаде из града и са тавницама за одбрану града минама. У градеки ров силазило се испод градских бедема, а из њих се излазило на прикривени пут по озиданим степеницама.

Као год што је прави град прерађен и обновљен, тако је исто и варош утврђена правилним бастионским деловима свугде у наоколо од Саве па до Дунава. Трагови ових утврђења могли су се опажати све до онога доба, када је Београд после предаје градова 1867. из основа регулисан.

Овај бастионисани фронт са шанчевима и бедемима почињао је на Сави, а свршавао је на Дунаву.

На плану, што је изведен по аутентичном нацрту београдских утврђења из ц. и кр. војног архива у Бечу, видели би читаоци тачно обележене бастионе и капије садашњег утврђеног Београда.

Доле на Сави, отприлике тамо где је сада царинарница, стајаше такозвана Петроварадинска Капија (Peterwardeiner Thor), која је одржавала везу са понтономском ђупријом. Ова је ђуприја, која је била најпре привремена, па је тек доцније грађена од солиднијег материјала, посредовала саобраћај између Београда и Земунa. Отуда је фортификациона линија ишла право на Шабачку капију (Šabacer Thor), која је била доле на Сави, а одавде преко доцније Варош-капије садашњим Топличним и Обилићевим венцем (булеваром) к Стамбол-капији, пред спомеником кнеза Михаила па, даље у правцу Позоришне улице, до Видин-капије на изласку Душанове улице. Од Видин-капије, којој су цесаревци наденули име Kaiserthor, ишла је фортификациона линија косо к данашњој Јалији и свршавала се у дунавској долини код Темишварске Капије (Temešvarer Thor), кроз коју је водио пут у Вишњицу.

Имена бастиона, почевши од савског краја па к Дунаву, била су ова: 1. *Света Терезија*, отприлике онде, где се сада налазе Златарска и Висока улица. 2. *Свети Францискус*: на садашњем Топличном венцу више Космајске улице, где се овај нови булевар спушта у Космајску и Господску или Бранкову улицу. 3. *Св. Карло*: испред куће Арона Нинчића. 4. *Свети Венедикт*: сниже Народног Позоришта и испред садашње Пироћанчеве и Хаџи-Томиње куће. 5. *Света Јелисавета*: између позоришне и скадарске улице више негдашњег водовода. 6. *Света Марија Ана*, 7. *Свети Јевђењије* и 8. *Свети Ксаверије*, сва три бастиона у правцу од негдашње Видин-капије косо према Дунаву све до Темишварске капије. Бастиони *Светог Јосифа* и *Светог Стевана* чували су варош са дунавске стране почевши од Темишварске капије па све до градских бедема.¹⁾

Муслиманке на улици

Кроз ово градско платно улазило се у варош кроз четири капије. Ове су капије биле: *Шабачка Капија* (Šabacer Thor) доле на Сави, *Виртембергова Капија* (Württembergischer Thor), доцније Стамбол-капија, *Царска* или *Видин-капија* (Kaiser-Thor) на изласку Душанове ул. и *Темишварска Капија* (Temešvarer-Thor) на Дунаву.

Највећа и најлепша била је *Виртембергова Капија*, која је стајала између бастиона Св. Карла и Св. Венедикта и која је заузимала сав простор пред данашњим Народним Позориштем. Она је била грађена као мала касарна, тако, да је у њој и у Шабачкој Капији могао становати један део војске.

¹⁾ Генерал К. Протић у својим „Одломцима из историје Београда“ описује такође ова утврђења. Ја сам се овим описом, у колико сам нашао да је исти коректан, користио, али сам том приликом утврдио и то, да се овај вредни и иначе савесни писац служио нетачним планом. На овоме плану нити су утврђења тачно обележена, нити су бастиони тачно именовани. Имена бастиона су испретурана, па чак су и капије погрешно забележене у плану. Ред бастиона је по Протићу овај: Св. Марија, Св. Јелисавета, Св. Јевђењије, Св. Венедикт, Св. Карло, Св. Јосиф и Св. Леополд. Моји су подаци приени из аутентичног описа утврђења, који се налази у Ц. Кр. Ратном Архиву и из Саврова плана, који сам већ неколико пута поменуо.

Виртембергова Капија добила је тада своје име по заповеднику и гуверниеру принцу Александру Виртембершком, а изгубила га је по одласку Немаца 1740. год., када јој Турци опет дадоше њен стари назив Стамбол-капије, који јој је остао све до г. 1867.

Ова је капија заузимала најгледније место међу градским капијама како унутрашњих тако и спољашњих утврђења ондашњег Београда. На сликама из Спарова албума, о коме ћу доцније опширније говорити, ова капија пада у очи са својих димензија и са свога положаја. Као главни улаз у варош и у град она је ваздан имала велику важност, како са војничког тако и са саобраћајног гледишта. Њен положај на висораван, а у среди између Дунава и Саве, давао јој је значај, какав није имале остале капије. Из ње се излазило из града и из вароши правце на висораван. Такозвана Цариградска пада (доцније Смедеревски друм) почињао је од ове капије и тек подаље од ње одвајао се од овога главног друма пут који је ишао у унутрашњост. На Спарову плану сасвим се тачно може видети Цариградски друм, који је од тога доба задржао свој правац. Пут што води од Видин-капије к Ташмајдану (Маркову гробљу) састаје се на овоме месту са главном цалом. Овај је пут у оно време додиривао немачку насеобину (подграђе) Karlsthal. У десно од Цариградског друма, отприлике онде где је био стари Краљев двор, види се велика војна болница, која је саграђена у оно доба и која се одржала све до после Лауданових ратова. Туда је цариградска пада пролазила између болнице и великог војничког гробља, што би могло

одговарати данашњој Краљевој Башти и пијаци Св. Марка. Исто се тако види на Спарову плану и Крагујевачки пут, од којег као да се већ тада одвајао пут који је ишао преко врачарских лоза у долину тоцидореке реке и горе на Дедино брдо.

Без сумње је дакле Виртембергова или Цариградска Капија онда већ била позната као чуварица пута што води у Стамбол. Она је задржала своје име, што га је добила у времену првог турског утврђивања, до у наше дане, а као јака грађевина, која је некада у Доксатову плану међу фортификационим објектима заузимала видно место, она је надживела чак и немачко господство.

Када су Немци по закључењу Београдског Мира 1739. Београд и Србију предали Турцима, њима је по гласу истога уговора пала у део задаћа да морају порушити сва новија утврђења, која са старим градским утврђењима не стоје у вези.

Ово рушење и разваљивање спољних варошких утврђења трајало је целе зиме и целог пролећа 1740.

Тек 7. јула 1740. г. оставише цесаревци Београд, пошто извршише поменути услов мира.

Спољне фортификације су пале. Што је годинама грађено, то је у току једне зиме опет разграђено и порушено.

Али је чудан удес хтео да су капије, а међу њима и Виртембергова, остале нетакнуте.

Онда када је главна римска парохијска црква у немачкој вароши опет претворена у цамију, добиле су и варошке капије опет своје старе турске називе.

(НАСТАВЉЕН СЕ)

Фридрих Шопен

Отац Шопенов, чистокрвни Француз из Нанси, Никола Шопен, преселио се у Пољску 1787. г. као гуверниер једне богате пољске породице; доцније је био учитељ француског језика у Варшави и 1806. год. оженио се Пољкињом.

Фридрих Шопен родио се 1809. год. у Железној Вољи, селу близу Варшаве. Детињство је његово прошло весело и бујно, у кругу сестара и рођака.

Још од малена имао је наклоности к музици, а прве појмове свирања и теорије добио је од Чеха Живног, ученика Ј. С. Бара. Живни се држао строго схоластичке школе; контрапункт и изучавање фуга било је на првом месту, а свирање на другом.

Већ као деветогодишњи дечко, свирајући по салонима Варшавске интелигенције, Шопен је скренуо пажњу на себе, и о њему је ускоро цела музикална Варшава говорила. 1818. године концертовао је први пут пред широм публиком и својим слатким, озбиљним и сањалачким сви-

рањем придобио је опште симпатије. После таквих успеха, Шопен пређе к Елснеру, директору и оснивачу Варшавске конзерваторије, код кога се учио хармонији и композицији. Видећи у њему оригиналну, пуну индивидуалне појезије, музикалну душу, Елснер је дао пуну слободу ученикову генију, у чему се Шопен и развио као композитор особите школе, не имајући ничега општег с тадашњим класицизмом.

1824. године Шопен ступи у Варшавски музеј. У то време он се одликовао чудноватом веселошћу и багрим духом. У друштву, где је он бивао, време је увек текло весело и живо, сам је он бивао свугде први: играо у домаћим позориштима и писао комедије и стихове. На селу, где је лето проводио, издавао је чак и шаљиви лист, испуњен увек општроумним шалама из сеоског живота и пецањем својих блиских. Но зато, седајући за клавир, он се битно мењао. Ту је Шопен био озбиљан, заносљив и својом је музиком увек пленio своје околне. Једном, прича се, кад су деца надала вриску и плач, и кад их нико

није могао умирити, Шопен их позове око себе, седне за клавир и обећа им причати. Сва се деца одмах умире и поседају око клавира. Причао им је он о разбојницима, импровизујући на клавиру, како се они ноћу прикрадају опрезно, затим како беже у шуму и тамо спавају под отвореним небом и..... акорди све слабији и слабији. Деца не само да су се умирала већ и поспала. Наједаред силни акорд буди их и производи општи смех. Прича се опет како се једном, свирајући на оргуљама у цркви, толико занео, да је по свршетку своје партије почео слободно да импровизира, што публика није ни приметила, наслађујући се слатким његовим тоновима. Узалуд му је свештеник давао знак из олтара да престане, он га није приметио; тек га је из тога заноса пробудио служитељ.

Зачудо је Шопен импровизовао брзо и лако. Радо је проводио читаве сахате за клавиром импровизујући најразноврсније мелодије које су одговарале његовим мислима тих тренутака. Популарност је његова све више и више расла, и он је својом слатком и сањалачком музиком, лепом фигуром, благим цртама лица, анђeosким очима и танким нежним уснама пленео многа срца лепих Варшављанака. Најбоље се тада осећао у кругу лепог пола; међу њима је он имао својих искрених пријатеља и јединих које су га потпуно разумеле. Кретањем у таквом вишем друштву његови су се манири ванредно углачавали а дух се развио, и Шопен је давао слику потпуно интелегентног и углађеног младића. 1827. г. он је свршио лицеј, и по савету Елснера, који је још све време упућивао младог композитора и контролирао његове композиције, пође у иностранство да се ближе позна са озбиљнијом музиком и њеним представницима. У Берлину и Дражђанима он проведе неко време озбиљно изучавајући и слушајући музику. Том се приликом познао и са кнезом Радзивилом који га је и тада и доцније помагао. Затим отпутује у Беч, где је дао и два концерта искључиво из својих композиција; успех је био врло велики: својим слатким тоном, слободном фантазијом и ничим шаблонским, задивно је и задобио своје музикалне слушаоце. Из Беча обиђе још некоје центре, као Праг, Бреславу и др. и опет се врати у Варшаву.

Пријатан и користан овај пут, а и добар утисак који је учинио код својих слушалаца, побуде га на ново турне; но љубав према певачици Глатковској, коју је он још из малена познавао, задржава га у Варшави. Њој је он посветио *Adagio* из II концерта, своју најомиљенију композицију.

Октобра 1830. г. праштао се Шопен са Варшавом и цела Варшава са њим; до тога доба он је толико задобио симпатије својих суграђана, да је његов пут добио значај празника. Концерат је био најобилније посећен, овацијама није било краја. Пред полазак, када су се искупили сви његови другови, пријатељи и поклоници, одсвирана је била специјално за тај случај компонована кантата, а после многих топлих речи и жеља, другови су му поднели златан пехар напуњен земљом, за успомену на завичај.

Са својим родитељима и још једним другом, Шопен у почетку посети Бреславу, затим Дражђане, а потом Беч, што му је и био последњи циљ. У Бечу је живот свој повео сасвим раскошно и одмах се заузео око спремања за концерат. Здравља је био доброг, пријатеља имао и сувише — још од првог свог пута — и време је своје проводио пријатно и корисно, посећујући често било му-

зикалне вечери у приватним домовима Бечких богаташа, било концерте. Но баш онда, кад се Шопен најозбиљније удубио у своју музику (новембра месеца), долетеше гласови из Пољске о устанку у Варшави. Ова вест утицаше силно на њега и он се већ спремаше да ступи у ред легиона својих другова у борбу за златну слободу. Његов друг већ првих дана бејаше напустио Беч; но силном наваљивању својих родитеља Шопен није могао да се отме, и са тугом и чежњом остаде и даље у Бечу. Ова промена је силно утицала на њега: весели Шопен претворио се сада у озбиљног патника. Друговима својим писао је за све време, храбрећи их и јадајући се на своју судбину, што не може бити у њиховим редовима са

М. Стернен

На путу

пушком у руци, већ мора да pazi на своју тоалету и рукавице и да посећује Бечке салоне, и ако му је то до грла дошло..... „...Не могу да учиним на жао родитељима, писао је он својим друговима: да није тога, ја бих се већ давно вратио у домовину. Проклињем час и кад сам отпутовао из своје миле отаџбине.“ Једини искрени друг у то време био му је клавир: са њим је он проводио читаве сахате, делећи своје болове и тугу. Поред свих немилних гласова из отаџбине, додијаше му и непријатности у самом Бечу: на Пољаке у то време гледали су тамо врло рђаво; у друштву се на Шопена сада другогаче гледало: појавила се наједаред скривена завист и злурадост Бечких музичара. Концерат је свој дао у невреме, у лето, кад је сваки коле богатији напустио Беч; осим тога и однос власти према Шопену и остале све непријатности и препреке сконцентрисаше се да његов концерат прође не како је он желео, већ и са губитцима. Даље бављење у Бечу било је за њега и материјално и морално мучење; но и при поласку из Беча нису га мимопиле непријатности: пасош није могао да добије за Париз, куда је намеран био поћи, и тек посредовањем француског посланика добије га за Лондон, преко Париза. Јула 1831. Шопен остави Беч, а родитељи се његови врате у Варшаву. На путу за Париз, у Минхену, суделовао је на филхармоничком концерту, са врло великим успехом, и у новинама је његово свирање

пропраћено најтоплијим речима; ово га обадри, а и материјално су га неприлике на то нагониле, те је мислио да приреди и у Штутгарту концерт, но баш у то време стигне глас о паду Варшаве — 8. септ. 1831. године. Ово силно потресе Шопена и од концерта није могло ништа бити. Сву горчину своје душе тих тренутака излио је он у своме знаменитом C-moll етиду (последњи из 12 етида, посвећених Листи).

У Париз Шопен је допутовао крајем септембра 1831. год. Ту је већ било много емиграната из Пољске, међу којима је и он нашао мало утехе своме ојађеном срцу, а брзо се затим и сродно са Париским животом. У то време Париз су украшавале многе музикалне звезде. Шопен се наскоро са њима познао и у многима нашао искрене пријатеље: Листа, Мајербера, Берлио и др. И ако је све пошло весело ипак се у својим писмима друговима жалио на тугу и чежњу. Од тог доба жалост и туга нису остављале Шопена све до саме његове смрти.

У Паризу се у то време славно знаменити европски пијанист Калкбренер. Слушајући његово свирање Шопен реши да се поучи и усаврши код њега; но по савету Елснера, с којим је он све време био у преписци, а и сам дошав до закључка, да је добром музичару доста ако своје композиције изради онако како сам осећа, он одустане од те тренутне жеље. Том приликом Шопен је писао, да је његова „смела али благородна намера и жеља да створи нову еру у музици.“ Доцније, кад се с њим познао Калкбренер, дивио се не само његовој музикалности већ и виртуозности.

Материјална средства Шопенова бивала су све гора и гора; мало новаца, што их је сачувао још од поласка из Варшаве и што је добијао од оца отуда, није могло да задовољи све његове потребе. У нади да се ма колико материјално опорави, приреди свој концерт, али популарност његова још није допрла до зидова Париских, те приходи од овог несрећног концерта једва покрију расходе. Та и још многе друге непријатности нагоне га на повратак у Пољску. Већ се бејаше спремио за пут и известно своје о доласку, кад се баш на дан свога поласка случајно сретне са кнезом Радзивилом, оним њетим који га је још у Дражђанима помагао. Кнез га позове на вече код милионара Роднилда, и та случајност била је пресудна у животу младог музичара. То је била средина у којој је његов геније могао да опстане и да се развија; за њега нису биле велике концертне сале, где он није ни имао таквог успеха, нити је пак сам тако често излазио пред ширу публику; какав салон аристократе, музикално соаре у уском кругу, где је могао истински да очара својом музиком, где су срца била интимније. — ето арене на којој је њему било суђено да жаље толике лаворике. Те вечери Шопен је био особито расположен, и кад је сео за клавир, пред непознатом публиком, музика их је његова убрзо сродила. Импровизовао је врло много и дуго; успех је био грандиозан а резултат свега неочекиван и одличан одмах са свих страна добио је врло лепе понуде да даје часове свирања. Материјално се стање његово одмах брзо поправи, те одустане од повратка у Пољску.

Са новим кругом својих познаника Шопен је био врло задовољан; писао је својима у Варшаву како сад живи у кругу министара и посланика, грофова и барона, како га сви цене и уважавају и, вели, како је баш то та средина у којој се он може по својој давнашњој жељи кретати. Његовом се музиком интересују сви, узимају ча-

сове код њега чак и ученици знаменитих професора Мошелеса, Херца и Калкбренера, и упоређују га са Филдом; но ипак се он овде још учи и усавршава. Часове је он давао не мање од 20 франака за час, шта му је и дало могућности да поправи своје оронULO стање, да се удеси врло добро и да троши толике новце на лорњете и рукавице и друге салонске ствари.

Већ од 1832. год. његове се композиције све више траже и распростиру. Оригинална њихова форма и стил многе је доводила до забуне, многи су гледали на њега као на дреког револуционара у музици и зато га осуђивали. „Ја се искрено дивим Шопеновој оригиналности — писао је у то време Мошелес, — он је дао пијанистима нешто најновије и најиривлачније; но мени се лично не допадају те нове, често натегнуте модулације. Моји се прети спотичу на таква места и ма колико их ја учно, не могу их свирати без напрезања.“ Своје мишљење Мошелес је променио, чим је чуо те ствари испод прстију самог Шопена. А сви непријатни одзиви о Шопену престаји су после знаменитог писма Шуманова у „Neue Zeitschrift für Musik“.

1834. г. Шопен је дао свој грандиозни концерт. Дотле већ стекао је он много и много поклоника и цео је Париз већ о њему говорио. Сала је била препуна најодабранијег света пред којим је Шопен са највећим жаром и успехом свирао свој II. концерт (F-moll) с оркестром. Но велики размер сале није могао да преда душу музичарову: где је требало да буде piano, оно се сасвим губило у онако великом простору. Све то са већим ефектом Шопен је свирао у уском кругу салона. Сам он није био задовољан својим концертном и разочаран сада, више никад није ни свирао у великим салонима. Те исте године Шопен је путовао у Ахен на музички конгрес, где се познао са Менделсоном. Менделсон га је волео, хвалио и ставио га, по оригиналности, редом с Паганинијем.

1836. год., кад је био у Карлсбаду на лечењу, видео се последњи пут са својим родитељима, који су тада из Варшаве тамо допутовали. Враћајући се у Париз, он је провео један дан у Лајпцигу, код Шумана, пријатеља по мислима. Музикални круг Лајпцишки врло га је срдљиво дочекао на соаре-у код Шумана; Менделсон је тада писао својој мајци: „Шопен је био овде само један дан; његово свирање ме је опет очарало; има у њему нечега особитог, а уједно извођење му је такво, да га можеш упоредити са највећим виртуозима. Тај је дан био за мене један од најпријатнијих!“

Те исте године је Шопен гостовао код Шумана и осветио му своју дивну баладу F-dur ор. 38. Путовао је тада и у Немачку, управ не због лечења и посета, већ због породице Волзинских и њихове кћери Марије, која му је заменила Констанцију Глатковску, тада већ удату. Сам Шопен није веровао да његова осећања према Констанцији већ хладне. Зар њу, коју је он виђао сваког празника у цркви Св. Бернарда, која му је при растанку сама наденула прстен на руку, да заборави? Но лепота Марије Волзинске, његова младићска осећања и разочарање после удабе Констанције брзо су разнежили његову меку генијалну душу; неколико недеља, проведених с Маријом у близини Дражђана, биле су врхунац блаженства. Тада је он и сувине дао полета својој машти и сувине илузирао; сањао је о том како ће се после свадбе повући на какво имање близу Варшаве, латити се педагошког рада и просвећивања масе, свирати и компоновати

у сеоској тишини. После прстеновања Шопен пожури у Париз да удеси своје ствари, но тек што је допутовао тамо, стиже му вест, да је лепу Марију испросио некакав гроф. На већ измучену и напаћену душу младог композитора пао је још један силни терет, изгледало је да ће после толиких недаћа настати разочарање у животу; очајање и меланхолија опет насташе у његову животу а дружба с клавиром још тежија: опет је он с њим разговарао и исповедао му болове ојаћеног срца. И ето у то доба јавља се жена с којом је он провео толико пријатних и непријатних минута, жена која испуњава готово сав део његове историје од 1836. год. па све до смрти. То је била знаменита француска романсијерка Жорж Санд.

После несрећне љубави према Марији, он се и даље виђао по Париским салонима, но сад сетан и невесео; својом свирком он је само наводно тугу на своје слушаоце. Целе вечери једном у салону грофице д' Агу био је нерасположен; тек кад је остало најинтимније друштво — он седе за клавир и поче своје чаробне импровизације. Осетио је као да никог поред њега нема, предао се сав својој музици и кроз прете по диркама описивао своју тугу и несрећну љубав. Пробуђен из сањарија, видео је два црна ока према себи и лепу главу подбочену обема рукама на клавиру. Само је поцрвенео и лако се осмехнуо. Исте вечери Лист га је познао с њом, са Жорж Сандовом, с једним створењем, како је Шопен говорио, које је најбоље разумело његову музику. У почетку он је чак дошао до закључка да она није тако лена, као што су о њој говорили, но доцније се страшно заљубио у њу. Туга га је убрзо прошла и гордост је овладава њиме, осећајући љубав знамените жене. Он се осећао врло срећ-

ним. Убрзо је са тим познанством промењен и његов живот: закућно је још већи стан, спадео се још скупљим намештајем и ваљаним клавиром, а приређивао врло често музикалне вечери у кругу својих добрих пријатеља и другова, као што су били Мајербер, Лист, Х. Хајне, Мицкјевич, Алфред де Мисе, Ж. Санд и др. Ту се он осетио напоследку пун задовољства и среће и његова детињска веселост враћала се постепено.

Године 1837. Шопен отпугује у Лондон, где је осетио прве предзнаке своје болестице. Болест се развијала врло брзо, и пријатељи се његови већ побојавашу за његов живот. Идуће године Жорж Санд, због болести свога сина, пође на острво Мајорику куда се упути и сам Шопен, нешто по савету лекара, а још више по налогу свога срца (односи према Ж. Санд — Аурори Дидеван, — били су већ блиско пријатељски). Болестог Шопена Жорж Санд је и сувише неговала и пазила, као свога рођенога; у толико несрећних и критичких минута она га је увек извлачила из опасности. За све време њихова познанства она је успела да позна и најмање његове каприце и најбоље му је умела у свачем улесити и задовољити га. У место меке климе и свих удобности на острву, те године била је ужасна влага. Хладноћа дома, где није ни пећи било, и сви други недостатци још силније утицашу на болест и нервност Шопенову. Кашаљ пак његов поплашио је издаваче станова, те ни згодан и добар стан нису могли наћи; једва нађу себи уточишта у некаком старом манастиру изван града. На брзу руку нађу некакав намештај, поруче пећ, клавир и друге потребне ствари.

А. Д. Мил.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

— Листићи —

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

„Notturmo“

— Херман Хесе —

Мој коњ застаде, уздигну дивни врат и зарза у тамно вече.

Поздрављам те! Поздрављам те моје кедровско црно уточиште! Ти које мир доносиш, ти одстрањено, нетакнуто, са црним скупоценим појасом!

У дубокој, густој кедровој шуми лежи језеро и један гранитски опустели дворца. Дворца сазидан за вечност, огроман и јак, са големим норманским торњевима и са једним јединим вратима. Она су се отворала на једне стенице од широка тесана камена, које су водиле у црно бездно језеро. Седи чувар чуо је и познао мога коња, па пође замисљен кроз врата од туча и преко зеленкастих стеница. Одреша са тешког ланца краљевски чун и завесла полако веслом кроз црну и густу воду. Узе ме и одвесла натраг.

Завезасмо опет чун ланцем са гвозденим беоцюзима.

Седосмо на праг од тучних врата. Тренерење лишћа на врховима све је јаче у вечерњем поветарцу, сугон се прикрада кроз дебела стабла на обали. Чувар је своју старачку главу наслонио на обе руке и продирао дугим и мирним погледом у вече. Пред нама леже маховином обрасли стеници и непокретно језеро, а с обе стране тисућгодишњи зид свете шуме, која се у претен затвора са противне стране далеке језерске обале. Часови лете нечујно мимо нас. С оне стране воде дрхта преко шумских врхова слабачка светлост, диже се и расте и почиње сасвим јасно да светли и избија, лебдећи над шумом, као пун месец.

Чувар је упрко свој укочени поглед на лагано кретање месеца. Његово је лице тужно, и ја осећам, да би радо говорио са мном. Ја га запитах, али брзо окренух свој глас у шапутање улашен одјоком у усамљеној шуми. Упитах га: „Ти си тужан... О чему мислиш?“

И не погледа ме, само спусти мало седу главу и уздахну. Затим рече: „Пре тисућу година седео сам овде на истом прагу и гледао моћно језеро. А тамо, у

средини воде, где се месец озрцава, пливао је мртвачки чун и горео сав у жарком црвеном пламену. Цело језеро беше румено од блеска ватренога чуна. А онај што је у њему лежао, био је мој последњи краљ.“

Старац покри своју главу одећом. Мало за тим откри се, а на бради имао је још неколико сузних капица. Тада настави: „После кратког времена одгурнух последњи самртников чун од ових степени. Лежала је у њему надчовечански лепа, као снег бела жена у пурпурним свечаним одећама. Моја последња краљица.“ Дубоко и тешко зашуста кедрова шума. Из бездне воде тужно гледаше округли месец.

„Волео сам је!“ — — — „После низа дугих година чувао сам дворац и седео дуге, мирне вечери на својим степеницама. Али ти то већ знаш, ти си ме по имену звао, и ти си једини чија је нога у тисући година прекорачила ово уточиште. Ти имаш и кључеве његових одаја! Хоћеш ли да уђеш?“

Затворисмо улазак иза себе. Чувар узе бакљу из беоцуга и осветли ми степениште.

Здраво, тисућугодишње степенице! Здраво, бронзани украси свећњаци! Здраво, засведени коридори кроз које се буди одјек краљевских корака, када кроз вас пролазим!

Код последњих врата застаде чувар, поклони се дубоко и пропусти ме сама. Ступих у стару одају и осетих поздрав прошлих времена, поздрав који сам још као плашљив дечко пре много година осетио. Одаја наше последње краљице! Пурпурни теписи, високе столице са лавовим главама, златни и од драгог камења женски украси. Један незнабожачки бог са ратним пленом стоји наред себе; око главе му је златни трак, а о руци мала краљичина харфа.

То је харфа што је за дугих ноћи дугим и тужним тоновима очаравала језеро и мирне лабуде по њему! То је харфа која је пратила песму белих поноћних привида! А њихова је песма жуборила у облачним и олујским пољима влажно а чисто из дрхтавог језера и пролазила кроз усавану послугу и миловала се у мрачној и пурпурној одаји са дивном краљицом. Она је ударила мачем кроз веселе груди последњег краља. Она је једне бурне ноћи и краљици донела смрт, пољубивши румене и страсне усне њезине.

Дрвена харфа виси о руци мирног божанства. Посматрах дуго њено чудно и вито обличе са змајевском главом, очима од смарагда, бисерним зубима и танахним струнама, и удисах неизмерне страсти оног прошлог, незаборављеног и моћног времена.

Прозор не беше затворен. Ја се наместих у удубљење. Степенице и језеро леже пода мном. Чувар седи тужно на свом прагу, напaja се погледом језерске дубине и чува у својим гвозденим грудма ватрено море своје бесмртне љубави. Чувар, језеро и шума, за тисућу година без смрти и времена, хармонијски су спојени у чаролију; више њих промиче пуни, мирни месец. Сваки удисај је напитај из неискрпног пехара вечности, а сваки откуцај срца мирни талас у мору ћутања!

У близини појави се на води светли траг, а пред њим бела светлосна појава. Застаде и удари крилима:

био је то велики лабуд. Завесла лагано и оде даље. Даље, све даље у дубоко језеро. Далеко тамо заустави се, једва се још види, уздиже се ббно и тужно и потону у језеро. Неки чудан и слadak глас затрешта око дворца и језера, а ја не знам да ли то беше лабудска песма или пробуђени глас црне љубавне харфе. Чувар је међутим устао и гледао подигнуте главе одушевљен и блажен пут белог чуда: ранири обе руке и дуго је тако стајао опијен слатким гласом. И моје срце обузе нека блажена и пријатна мирноћа.

Чувар ме тада погледом својим запита: „Шта је?“ Климух му главом, затворих краљичину одају и спустих се низ широке степенице. Чун већ беше одрешен. Уђох у њ, а старац тихо и нечујно спусти весло своје у дубоку црну воду.

С немачког превела А.

А К О Р Д

Један пут, ноћу, нађе ме гавран, онај злокобни, и закрешта ми гласом судбине реч ону страшну, коју понавља на сваком месту где човек живи; реч ону кобну, коју свакоме, ко жеље има, с правом казује и опомиње га: и жеља и задовољство и срећа — *никад!* И кад ми ту реч, гласом крештавим, гракну над главом као црни подсмех и савет неки, одговори му нешто из груди — докле кроз поноћ трепераше: *никад!* У грудима ми брујаше: *свакад!* И престрави се тица злокобна. За тим се спусти до самих груди, ослушну крај њих, и када разумедо шумно брујање, учини јој се као утвара, као саму себе отуд да чује, па махну крилима као да би пресекала отпор чудесан, сагласан с оним чему се опире... И прну у ноћ. А за њом лети, гони је, стиже и на њу пада као црни јад: *Свакад! Свакад!*

Ст. С. Н.

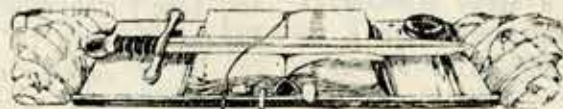
К о б

Ноћ је.

Душе болне и клонула тела лежим на земљи и, кроз мрко лишће, упрем уморне очи горе — звездама. Али се силеди црни силетови и заграило се суседно грање, па се наднели са свију страна, те, као црни венци судбине, притисли жеље, затворили им пут. Жеље се вију и продиру до сјајних звезда, и даље још... Али шта ће очи под том копреном, што им заклања блиставе светове, који би причама о бескрајности умели души утехе дати? И као да се диже до неба, као да о њега гране унуре и црним лискама звезде покрива, тако изгледа — као фантом неки! Вај, тегобно ми је! Размакните се гране фаталне, ја бих светлости, мира, слободе!

А мрко грање само се нија, док црно лишће мистично шушти. — Душа се стреса, тело се грчи. Ноћ је.

Ст. С. Н.

УЗ НАШЕ СЛИКЕ

Венус (сликао Ђорџоне). — Ђорџоне да Кастел-Франко или управо Ђорџо Барбарели, италијански сликар, рођен је 1478. по свој прилици у Кастел-Франку а умро је у Млечима око 1510. Он је оснивач Млетачкога колорита, који је тек под његовом кичицом добио сву топлоту и силину. Од његових слика сачуван је врло мали број. Највише му је цењена Мадона у катедрали Кастел-Франка, за тим: Венус (у Дразђанима), Мадона (Прадо Музеум у Мадриду), Астролози (Беч), Породица (Дворац Ђованели у Млечима). За многе друге слике сумња се да ли су његове или Тицијана из млађих година. У Млечима је сликао и неколике домове, а најбоље фасаду Fondaco dei Tedeschi. —

Евокација, Госпођа са камелијама, Јасловни лист, Ђилан, Вињета (сликао Алфонс Муха). — Овај велики чешки сликар рођен је године 1860. у Иванчици у Моравској. Сликаству се, у прво доба, учио у Брну, а затим две године у Минхену. По завршеним студијама путовао је по Немачкој, одакле се, преко Тирола, спусти у Италију. И ако овај пут не беше за њега од онаква значаја каквом се надао, ипак је заокружио и усавршио дотле стечена знања. Живот његов, у овом доба, био је низ патње и невоља. прави бојемски живот даровитог а сиротог уметника. Гроф Куен-Емас позове га у Моравску да му декоративно украси нови дворац. У том дворцу израдио је Муха први свој велики посао — тридесет панова, који приказују развој игре и спорта у најразличнијим земљама. Свршивши овај посао, пође опет на пут, — али не више у Италију, већ у Париз, у престоницу лепоте, славе и успеха. Радећи по разним академијама, није се подавао ничијем утицају. Тадашње своје радове изложио је у Салону, где је привукао пажњу уметничких кругова. Али жељенога успеха за дуго не дочека.

Тек 1894. године, када се Сара Бернардова заузео за њега, осмехну му се давно очекивана срећа. Практична Сара уговори са Мухом да јој изради циклус уметничких плаката за њезин Théâtre de la Renaissance. Први плакат беше „Ghismonda“, а за њим „Госпођа са Камелијама“, „Logenzaccio“, „Toska“, „Hamlet“ и др. Осим ових плаката, израдио је Муха још читав низ афиша за разна предузећа. Од ових радова нарочито се истичу: плакат за „Exposition de Cent“, за инжењерску изложбу, за папир Жоб и за Quartier Latin. Мало пре од овога доба почео је плакат добити онај значај у уметности који му је данас свугде признат. Мухиним плакатима извојевана је потпуна победа, јер они освајају својом потпуном уметничком обрадом, својом отменошћу, елеганцијом, својом хармонијом и својом словенском меланхолијском карактеристиком.

Ударивши тако темељ својој слави, Муха је врло лако пошао даље. Још пре тога показивао је он редак илустраторски дар. Сад му више не беше тешко да за своје радове нађе издавача. Прво је објавио неколико свезака „Књиге за децу“, а за тим „Француска на измаку столећа“. Ипак му је најзнатнији рад „Епизоде из немачке историје“. Његов „Оче наш“ издваја од свих дотадашњих радова те врсте, јер је потпуно оригиналан, јер својом орнаментиком, линијама, цвећем, плодовима, па и самим словима, даје утисак потпуне оданости и молитвеног расположења.

О последњој Париској Изложби посветио је Муха доста рада и нашем народу. Босански навилон украсио је својим сликама из живота нашега народа у Босни, из легенде и историје. На тим сликама, поред верности оригиналима, највише задобија њихова духовна садржина, која је јединствен израз живота и прилика наше браће.

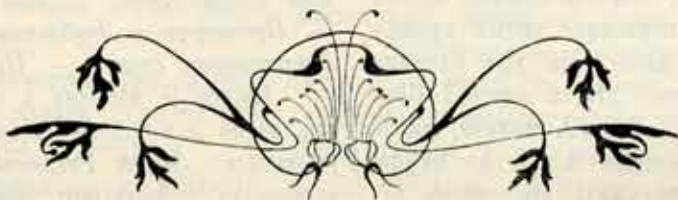
Ове многобројне слике ипак су најмањи део његова многобројног рада, јер није могуће у овој прилици заћи ма колико дубље у његов огромни и знаменити рад. Тек пре неколико година почео је своје сликовно изношење социјалних елемената, нарочито у својем слављеном пастелском циклусу „Седам грехова“. По њему, грех је последица невоље, патње, физичког и душевног бола. У овом раду јавио се Муха свом силином као сликар-философ.

Живећи у Паризу и радећи у њему, Муха је својим радом постао француска величина, и ако свој честити народ никада није заборављао, и ако у својим сликама није ни хтео нити могао да увишти ону топлоту болеливе, меке и нежне, али увек узвишене и поетичне словенске душе. Овој основној особини његова рада придружила се она јединствена отменост, финоћа и елеганција француска, те је та дружба несумњиво и дала сву ону чар и нову лепоту Мухиним радовима. Мухине слике у данашњем броју, и ако нису довољне да даду потпуну слику о овом великом и знаменитом раднику, ипак ће дати бар основни појам о овом великом човеку. —

Ф. X.

Мостарски ага, Мухамеданке на улици. — Обе ове слике доносимо уз приповетку Г. Ђоровића „Ђулабегова Зејна.“ —

Џа луту (сликао Матеја Стернен). Поред досадашњих словеначких сликара, које приказасмо својим читаоцима, доносимо данас овај рад млађег али несумњиво даровитог словеначког сликара, Матеје Стернена. Он се нарочито одликује својом једноставношћу у композицији и својим бледим колоритом. —

ХРОНИКА

УМЕТНОСТ

Нада, комад са приморја, у четири чина, од Хермана Хејерманса, превео Б. Бошковић. Редитељ И. Станојесвић. —

Драматичар-пропагатор холандске демократије, Херман Хејерманс, прешао је (23. о. м.) и преко Београдске позорнице са својом „Надом“, али је већ другог вечера, оправдано љут и гневан, отишао до архиве и ту, као оно Босов брод, уточио и сахранио сваку наду на одржавање овога комада у репертоару Београдског театра. А тако није ни требало ни смело да буде! У досадашњем лутању по туђинским новитетима, Управа је срећно наишла на ово дело, али га је тако поделила, спремила и дала, као да је нарочито хтела показати како се могу упропастити и добре ствари.

Трагика људског живота ретко је где, без великих кофаликата и без спреманих изненађења, тако верно и истински представљена као у овом комаду. Знаменита у својим детаљима, ова „игра мора“, силна са судбинских елемената, пропала је у Београду једино са рђаве интерпретације, и ако цено очекивали да живот холандских рибара проструји и преко наше позорнице и да нас захте реалношћу холандске средине. Диста, то се није могло очекивати, али смо могли с правом тражити да акценат игре покаже бар пут којим гледаоци треба да иду, а не да слушамо по коридорима најразличнија тумачења, која су потицала једино из погрешних извођења на позорници. И ако су представљачи били унели пуно добре воље да комад „спасавају“, — Управа се није ангажовала (или тек неће признати да јесте) ни у најелементарнијем тумачењу и упућивању.

Далеко би ме одвело, када бих набрајао све погрешке у том правцу (а покојној „Нади“ не би то више ни користило), али је довољно поменути истину да је цео трећи чин, јединствено сагласје свега што бива на позорници, — дефинитивно пропао. Читав један чин, читава језовита прича у рибарској изби крај слабе светилке, уз рину узбурканог мора на коме су мли и драги свих оних бедних жена што се ту некупише око болесне Книртје, несрећне супруге и матере. Сујеверје спустило се у круг ових бедница, те причају о слутњама, предзнацима, ужасима који се остварују. И таман Маритје прича о оној незнаној посети, која тринут, у ноћи, удара у њен прозор; таман се друштво подало, под том причом, новим слутњама и страху — а неко нервозно, ситно куцање (тринут!) зачу се на вратима, кроз која уђе удовица Сарт, са скоро несташним питањем: „Шта вам је? Што сте се тако загледале у мене?“... Ви већ видите, да је све ово требало друкчије да се изведе. Али... ко ће још и о тим ситуацијама водити рачуна, кад, ето, читав диста лени трећи чин пропаде и нагони публику на зевање.

А цео би комад сасвим друкчије изгледао, да је управа, још неколиким огледима, била у стању да свему да живљи, бржи темпо, представљачима више учешћа, више заједнице у сценама, а позорници бар више интимности, ако није могла и више реалности. Улоге су биле погрешно подељене Г-ђама Павловићки и Гавриловићки, Г-ђци Петковићевој и Г. Милутиновићу.

„Нада“ је комад донеста заслужан много боље судбине од ове што је дочека на Београдској „технички реповираној“ позорници. Редак је комад (не говорим о представи у Београду) у којему је писац, као сликар поентиста, боље распоредио основне тонове и тим чудним а савршено успешним огледом нагони гледаоце да из својих душа до потпуности изведу све оно што је тек наслућено, овлаш обележено, да, једном речи, сасвим суделују у игри и да из ње изводе све оно што је писац донеста мислио, али што нигде није истицао ни кроз чија уста. Само се на тај начин и може тумачити успех овога комада на свима позорницама преко којих је прелазио.

Београд је био изузетак, али је публика том најмање крива, јер је о комаду судила само по оном што је видела и како је што чула.

Представљачи су се похвално утркивали — али изван обележених стаза. —

У овом комаду одмор за публику наступио је тек после трећег чина т. ј. у 10¹/₂ часова! Није ни ово рђав пут да се једним ударцем погађа и комад и публика. Пазије, више пазије!

— К.

КЊИЖЕВНОСТ

Нова књига о Прешерну

28. о. м. свечано је откривен споменик највећем словеначком песнику, Фрањи Прешерну. Свесловенско суделовање у тој прослави даје акту поштовања и словеначком поносу нарочити карактер. У септембарском броју одуђићемо се опсежније том великом чину, а овом приликом истрчемо књигу Енгелберта Гангла као најбољи упутник за познавање живота и рада великог песника. Књига је изашла у издању „Народне Тискаре“ а има ову садржину: *Увод*. — *Прешернове младе године*. — *Бак у Љубљани*. — *Бак у Бечу*. — *Абецедна војска*. — *Прешерен у Љубљани*. — *Прешерен у Крању*. — *Прешернова смрт*. — *Прешерен песник*.

Књига је изврена а написана је тако јасно и просто, да би је и српски читаоци врло лако разумели. Књизи је натпис: *Slava Prešernu! Ob otkritju Prešernovega spomenika v Ljubljani. Sestavil E. Gangl. Natisnila in založila „Narodna tiskarna“ v Ljubljani 1905.* —

Велико српско интересовање о Прешерну и свечаностима у Љубљани не би требало да остане само лепа успомена, јер ево прилике да се пође корак унапред. Словеначки језик толико је близак нашем језику, да се, са врло мало труда, одмах може разумети. Пошто је Прешерен јунак последњих дана, препоручујемо српским читаоцима да ову књигу, као веома блиску нашем интересовању, добаве и прочитају, јер од ње до других словеначких књига, и лепих и одабраних, нема — како се то вели — ни по корака. А то је, у осталом, и један једини пут да своју браћу и боље познамо и више заволемо, јер се сви врло добро сећамо са колико су љубави суделовали Словенци у прослави Стогодишњице и Краљева Крунисања. Када још поменемо, да у „Љубљанском Звону“ (њихову најбољем књижевном листу) нису ретки чланци на нашем, српском језику (а „Slovenka“ је доносила чланке и ћирилицом писане) — онда је и наша дужност да браћи Словенцима што више приђемо, да их што боље познамо, јер су они наша прва брана, јер су на ударцу германској навали.

Цена је доста лепој Гангловој књизи свега 60 хелера. Поручбине прима „Narodna Tiskarna“ и „Društvo slovenskih časnikarjev in književnikov“ (Ljubljana). Српски књижари добиће и нарочити рабат. —

C.

* Д-р Светозар Марковић, потпредседник „Друштва за школску хигијену и народно просвећивање“ читао је, 1. о. м., на учитељској скупштини своје јавно предавање „Кратак упоредан поглед на француске и српске школе са гледишта хигијенског.“ —

* Ристо Т. Пророковић-Невесњанац спремио је за штампу, у издању Коларчеве Задужбине, своје дело „Невесњанска буна 1874. и почетак устанка у Херцеговини 1975. године.“ Цена ће бити 1-50 дин. (1.50 кр.). — Поручбине прима писац (Београд. Хотел Балкан). —

* Антон Розам, професор земљоделске и млекарске школе у Пилзену, и Маргита Тутуновићева, свршена приправница за учитељину земљоделске школе и млекарства, држали су 2. о. м., у сали Пољопривредног Друштва, заједничко експериментално предавање о млекарству и потреби оснивања женских земљоделско-млекарских школа.

* Лујо ките Војновић, гувернер Њ. В. Краљевина Александра, дао је у штампу своје расправе „О паду Дубровачке републике“ и „Односи Дубровника са Француском“. Ова друга расправа биће штампана на француском језику у „Revue d'histoire diplomatique“. —

* Г. Живојин Дачић, секретар Университета, примио је од г. Луке Зрнића, професора, уредништво повремених списа „Српски Народ“. Рукописе и све што се тиче уредништва ваља од сада слати г. Дачићу.

* Д-р Ђорђе Николић и Д-р Демостен Николајевић спремили су за штампу и ускоро ће издати „Статистику здравствености и санитарних прилика у Београду“. —

* У Државној Штампарији одштампан је „Закон о поступку судском у грађанским парницама.“ Цена му је

4 динара, а може се добити у свима повлашћеним књижарама Краљевине Србије. —

* Администрација и уредништво „Врача Погађача“ јављају да ће до новембра о. г. бити готов „Врач Погађач“ шалви календар за 1906. год. — Овим ће се календаром обележити десетогодишњица „Врачева“ излажења, а да би се што боље очувала успомена на ту прославу, сарадњу су обећали многи српски књижевници. Цена ће бити 50 хелера. Све поручбине ваља упућивати: Г-ђи Зорки С. А. Лазића рођ. Милетић (Нови Сад, Петровијева улица, 8).

* Д-р Милорад Савичевић штампао је и издао своју расправу „Венеричне болести, њихово лечење и предосторожност“. Цена 1 динар.

* Јаша Томић, уредник „Заставе“ (Нови Сад) штампао је своју брошуру „Избор и право мањине.“ Књижица је цена 10 потура. Поручбине прима Коста Лера (Нови Сад). —

* Професори Д-р Ђорђе Лера и Благоје Бранчић (Нови Сад) јављају да издање свога Речника (Мађарско-српски и Српско-мађарски) продају од сад: сваки део у по цене (4 круне), а оба за 7 (место 16) круна. —

* Санитетско Одељење Министарства Унутрашњих Послова одштампава из нашега листа чланак Д-ра Демостена Николајевића „Наступна грозница“. Брошура ће се бесплатно поклањати по свима крајевима нашега народа у којима влада та опака болест. —

* Воривоје Нешић, инжењерски пуковник, јавља да је дао у штампу своје дело „Стална фортификација“. Због недовољног броја претплатника уломак овога дела „Градска војна“ оставља да штампа крајем ове године. —

* Српско Омладинско Коло у Панчеву веома марљиво врши свој посао. Низу досадашњих предавања и читања, дошло је и предавање Стевана Смедеревца, медицинара, „О лечничкој струци“ и Милана Поповића, правника, „О појезији Миленка Грчића. — Госпођица Даница Бандићева читала је своју приповетку „Иза сна“. —

* Рад. А. Дингуловић (Нови Сад) дао је у штампу своју хумореску „Избор једног народног заступника.“ Поручбине прима писац. —

* Уредништво „Артиљеријско-инжењерског Гласника“ јавља да је 1. број већ дат у штампу и да ће се разаслати у току овога месеца. —

* У 1. и 2. свеску (33 књига) овогодишњег „Österreichisch-Ungarische Revue“, месечнику за културне аустроугарске интересе, штампао је наш сарадник Г. Т. Стефановић-Виловек своју расправу „Drei byzantinische Frauen“ (Царица Евдокија, Царица Ирина и Теофанија, немачка царица). Расправа заслужује пуну пажњу. —

* У Бресчима крај Дубровника прославио је овога месеца тридесетогодишњицу свога књижевничког рада Вид Вулетић Вукосовић, познати фолклориста наш.

* Српско црквено певачко друштво „Јединство“ у Бањалуци (Босна) предало је 100 круна награде г. Мити Толаловићу, хоровађу Српског Панчевачког Друштва, за композицију друштвене химне (речи Алексе Шантића).

* Министарство Просвете и Црквених Послова расписао је стечај за израду Историје Српског Народа (учбеник за четврти разред основне школе). Награда је 2000 динара, а рок израде 1. марта 1906. године. —

* У Државној Штампарији одштампан је „Закон о чиновницима грађанског реда“ и „Закон о правозаступ-

ницима“. Поред њих у тој су књизи још и ови закони: о паљевини, јавној безбедности, за мерење и идентификовање криваца, условном отпуштању криваца; такође и правила: о домаћем реду у казним заводима, о људској и сточној храни, о управљању у болницама, о издржавању казне изван казног завода, о односима слугу и газда и о посредовању за набављање слугу и службе. — Ово је шесто, допуњено издање, а цена му је 2 дин. —

* Милутина Златановић (Вршац) јавља да је дао у штампу свој рад „Ко поткопава и руши народну црквену аутономију?“ Цена није означена, а пријаве за претплату треба слати писцу. —

* Д-р Војислав Рашић штампао је и дао у продају своју књигу „Грађанско бирачко право или нацрт државног склопа“. Дело је намењено да као подсетник послужи свима грађанима који желе да познаду грађанска права и политички живот српске државе. Књига има 11 табака обичне осмине, а цена је 1 динар. —

† ИЛАРИОН РУВАРАЦ

С. о. м. испустио је свој истинолубиви дух творац критичке историје: српске Иларион Руварац, архимандрит манастира Гргетега, прави члан Српске Академије Наука и Југословенске Академије у Загребу, члан патроната монашке школе, председник испитног одбора за вероучитеље у средњим заводима, члан књижевног одељења Матице Српске, члан патроната српске гимназије у Карловцима, и т. д. Повучен од светскога сјаја а вазда у првим редовима у борби за истину, прекинуо је химнописки и лажно-родољубни рад историчарски, и отпочео приказивање несумњиве истине историјске и оне која годи и оне која боли. Млађи историчари, без изузетка, пошли су његовим стопама, те је и за то његов рад нова епоха у српској историографији. Име његово помињаће се заједно с именима Доситеја, Вука, Даничића и Панчића.

Живео је 73 године, а сахрањен је 11. ов. мца. пред манастиром Гргетегом.

Саво П. Вулетић: *Просте душе*. Цијена круна 1·50. Штампано у Српској Штампарии у Загребу, 1905. — 14×22 см., 82 стр. —

Песме Владимира М. Луњевице. Цена 0·60 п. дин. Ниш, књижара и штампарија Ђ. Мунца, 1905. — 14·5×22 см., 55 стр. —

108 издање Задужбине Илије М. Коларца 108. *Просиоци*. Роман. Написао Л. Комарчић. Београд. Штампарии Светозара Николића, Обилићев Венац бр. 2. 1905. — 13×20 см., 144 стр. — Цена 1 динар.

Историјски развитак полицијских власти у Србији (1793—1869.) Д. Ђ. Алимпић. Прештампано из „Политијскога Гласника“. Београд, штампано у Државној Штампарии Краљевине Србије, 1905. — 16×23 см., 103 стр. — Цена 1 динар.

Први извештај српске православне просветне женске задруге Св. Мајке Ангелине о српском православном девојачком васпиталишту у Будим-Пешти за школску годину 1904.—1905. Издање управног одбора задруге у Будим-Пешти, 1905. — 15·5×23 см., 72 стр. —

П. Ј. Одавић. *Новеле*. Свеска прва. „Мала Библиотека“. Посебно издање. У Мостару, 1905. Штампарско-умјетнички завод Пахера и Кисића. 12×15 см., 160 стр.

Антон Чехов. Написао Јован Максимовић. Цена 1 динар. Из „Српског Књижевног Гласника“ (Књига XIV и XV). Београд, 1905. Штампарии Светозара Николића, Обилићев Венац. — 16×23 см., 77 стр. —

Први конгрес српских лекара и природњака. *Три предавања*. I Судска психијатрија — II Прогресивна парализа — III Русале. Од Д-ра Војислава М. Суботића, секундарног лекара Болнице за душевне болести у Београду. — Београд, штампано у Државној Штампарии Краљевине Србије, 1905. — 16×25 см., 100 стр.

О раскошу (моди) и осталим штетним обичајима и навикама нашим. Предавао у Дарувару 17. маја 1905. године на осмом Конгресу Српских Земљорадничких Задруга Радослав Марковић парох Инђијски. Српска штампарија у Загребу, 1905. — 15×23 см., 37 стр. — Цена је 10 филира.

Земљотис проф. Владимира Карића. III део. *Европа*. За III разред средњих школа. Ново, поправљено и допуњено издање. Са сликама. Књига се продаје у корист Фонда проф. Владимира Карића за испитивање српских земаља. Београд, штампарија „Доситеје Обрадовић“, 1905. Цена је књизи 1·50 дин. — 16×24 см., 103 стране. —

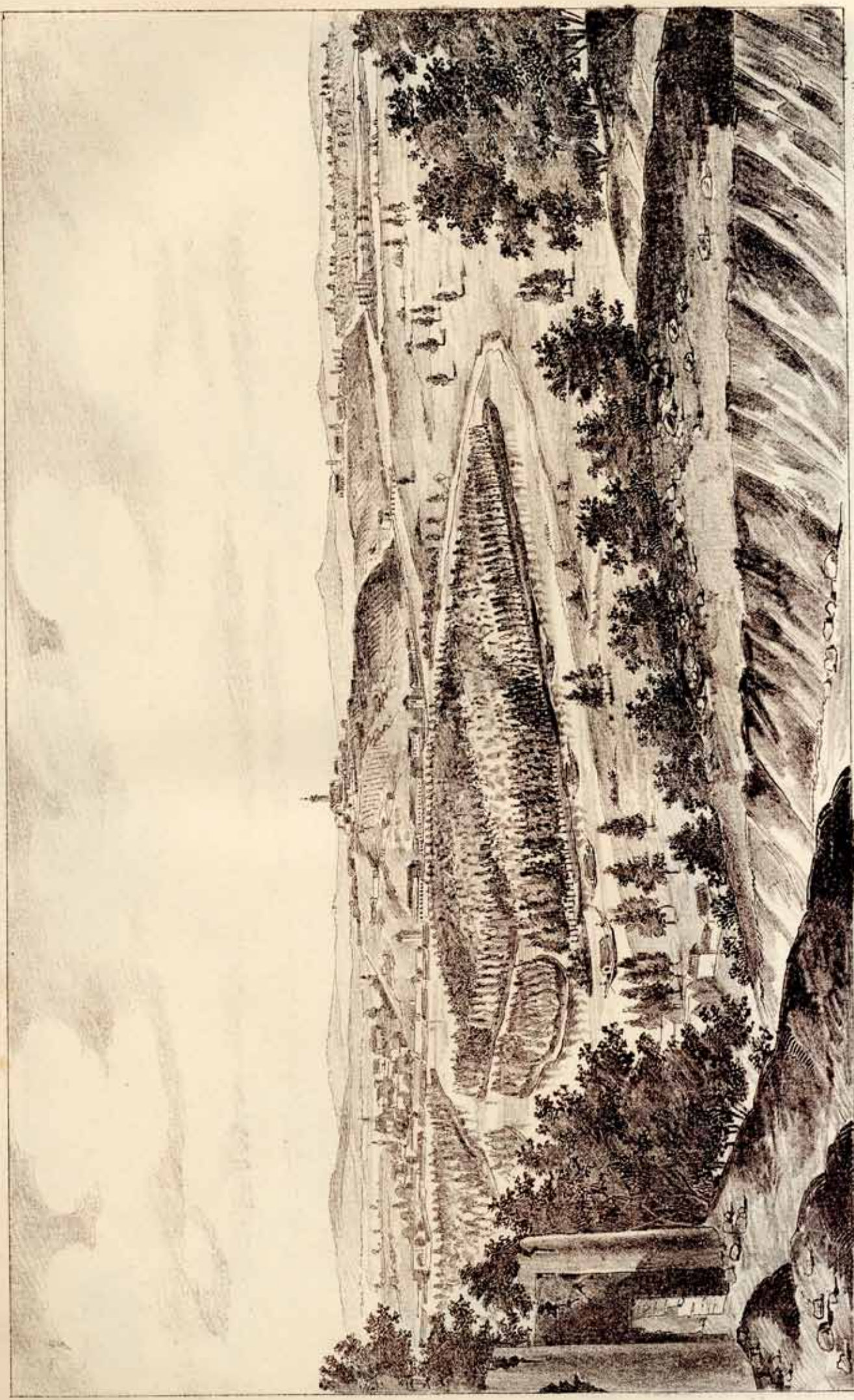
Источно питање и савез балканских народа. Политичка студија од адвоката Јована Предића. Неготин, штампарија А. Станојевића, 1905. — 11·5×17 см., 24 стр. Цена 10 пара. —

САДРЖАЈ:

Будбегова Зејна, од Свет. Ковића (свршиће се).
Сад, песма Милутина Јовановића.
Мајмунска рука, новела W. W. Jacobs. Превео Ђ. Краљевско сам чедо сино... (Хајне), Р. Ј. Одавић.
Њеп одлазак, песма Симе Пандуровића.
Како се заснивала астрономија? од Јел. Михаиловића, (свршиће се).
Прешерну (Е. Ганга), превео Р. Ј. О.
Како је постало друштво за сироту и нануштену децу, (из Тасина Дневника), (свршетак).
Ноћ, песма Душана Малушева.

Београд од 1717—1739, по архивским изворима написао Тодор Стефановић Вилоски (наставиће се).
Фридрих Шопен (наставиће се).
Листања: „Notturmo“ Херман Хесе. С немачког превела А. — Акорд, од Ст. С. Н. — Коб, од Ст. С. Н.
Уз наше слике.
Хроника: (Уметност, Књижевност, Разно, Библиографија).
СЛИКЕ: Венус. — Љиљан. — Вишета. — Госпођа са камелијама. — Евокација. — Насловни лист. — Мостарски ага. — Муслиманке на улици. — На путу.

№ 1. ПОГЛЕД НА БЕОГРАД (ГРАД И НЕМАЧКУ ВАРОШ) ОД ЗЕМУНА.

ИЗДАЊЕ "НОВЕ ИСКРЕ"

Д-Р П. МАРКОВИЋА-БЕОГРАД

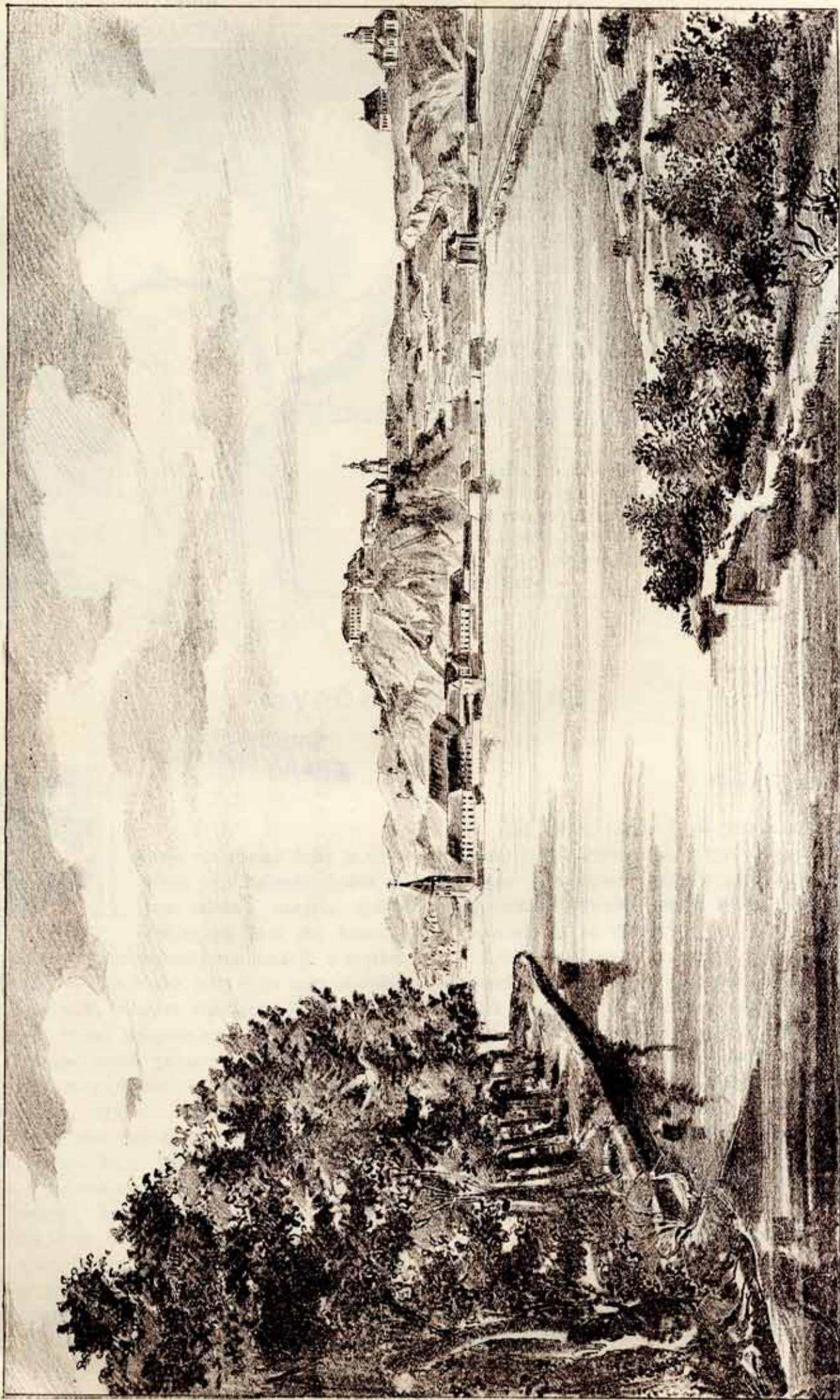
№ 2. ПОГЛЕД НА БЕОГРАД ОД БАНАТСКЕ СТРАНЕ.

ЛИТ. П. МАРЦИКА-БЕОГРАД

ИЗДАЊЕ „НОВЕ ИСКРЕ“

№ 3. ПОГЛЕД НА ГОРЊИ И ДОЊИ ГРАД, НА САВСКУ КАПИЈУ И СРПСКУ ЦРКВУ И МИТРОПОЛИЈУ.

ЛИТ. П. МАРКОВИЋА-БЕОГРАД.

ИЗДАЊЕ „НОВЕ ИСКРЕ“